

**ÇEVRE ETİĞİ BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA**

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ETİK DEĞERLER**

İlknur ÖZGAN AŞIK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Adem SAĞIR**

ÇEVRE ETİĞİ BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

İlknur ÖZGAN AŞIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Adem SAĞIR

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Etik Değerler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK
Haziran 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ	6
ABSTRACT	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	12
1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA İLİŞKİN KAVRAM VE TANIMLAR .14	
1.1 Sürdürülebilirlik	14
1.2 Kalkınma	14
1.3 Sürdürülebilir Kalkınma	16
1.4 Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları	18
1.5 Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi	20
1.5.1 Stockholm Konferansı (1972)	20
1.5.2 Akdeniz Eylem Planı	21
1.5.3 Bruntland Raporu	22
1.5.4 Rio Konferansı	22

1.5.5	Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı(Rio+20).....	24
1.6	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	24
2.	ÇEVRE ETİĞİNE İLİŞKİN KAVRAM VE TANIMLAR	27
2.1	Çevre.....	27
2.2	Etik ve Çevre Etiği	29
2.3	Çevre Etiği Yaklaşımları	30
2.3.1	İnsan Merkezci (Antroposentrik) Yaklaşım	30
2.3.2	Canlı-Merkezci (Bio Sentrik) Etik.....	31
2.3.3	Çevre Merkezci (Ekosentrik) Etik.....	32
2.3.4	Gelecekçi (Fütürist) Yaklaşım.....	33
3.	ÇEVRESEL VE TOPLUMSAL DEĞERLERİN BİRLEŞİMİ; SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİ	35
3.1	Gelecek Kuşak Hakları	35
3.2	Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı	36
3.3	Çevre Sorunları ve Etik Boyutları	38
3.4	Toplumsal Adalet ve Katılım.....	40
3.5	Yeşil Büyüme ve İnovasyon.....	42
3.6	Eğitim ve Farkındalık	44
3.7	Politika ve Küresel İş Birliği	45
4.	SONUÇ	47
5.	ÖNERİLER	49
6.	KAYNAKÇA	50
	ŞEKİLLER LİSTESİ	54
	ÖZGEÇMİŞ	55

TEZ ONAY SAYFASI

İlknur ÖZGAN AŞIK tarafından hazırlanan “ÇEVRE ETİĞİ BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Adem SAĞIR

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy birliği ile Etik Değerler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 27.06.2024

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Erkan DİKİCİ

Üye :Dr.Öğr.Üyesi Kadir YILMAZ

Üye :Prof. Dr. Adem SAĞIR

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: İlknur ÖZGAN AŞIK

İmza :

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans ‘‘Çevre Etiği Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma’’ adlı tez çalışmamda öneri ve değerli fikirleri ile bana yol gösteren, her aşamasında yanımda olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Adem SAĞIR’ a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, iyi dilek ve duaları ile her zaman yanımda aileme, her konuda destekçim olan ve bana her zaman umut veren değerli eşim Mehmet Ali AŞIK’ a sevgilerimi sunar ve teşekkür ederim.

Tez çalışmamı araştırmamın konusunu ilham aldığım geleceğin biricik neferleri olan oğlum Ali Eymen AŞIK ve kızım Bilge AŞIK’ a ithaf ediyorum.

ÖZ

Günümüzde insanlık, doğal kaynakları hızla tüketerek ekonomik büyümeyi sürdürme çabasıyla çevresel sorunlarla karşı karşıya. Bu durum, çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının önemini artırmıştır. Çevre etiği, insanların doğal çevre ile ilişkilerini ve bu ilişkilerin etik boyutunu inceleyen bir felsefi disiplindir. Diğer yandan, sürdürülebilir kalkınma, mevcut ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğal kaynakların korunması ve ekonomik büyümenin dengelenmesini hedefleyen bir yaklaşımdır.

Çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınma kavramları daha yakından incelenerek, insanlığın doğal çevre ile olan ilişkisini etik ve sürdürülebilir bir temelde nasıl şekillendirebileceği üzerinde durulmuştur. İnsanların doğal dünyaya karşı sorumluluklarını ve etik değerlerini ele alırken sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin nasıl entegre edilebileceğini, çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının birlikte nasıl bir çerçeve oluşturduğunu ve bu çerçevenin insanlığın geleceği için neden önemli olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma; Çevre; Çevre Etiği

ABSTRACT

Today, humanity faces environmental problems in its endeavour to maintain economic growth by rapidly consuming natural resources. This situation has increased the importance of environmental ethics and sustainable development concepts. Environmental ethics is a philosophical discipline that analyses human relations with the natural environment and the ethical dimension of these relations. On the other hand, sustainable development is an approach that aims to balance the conservation of natural resources and economic growth in order to meet the needs of current and future generations.

By examining the concepts of environmental ethics and sustainable development more closely, it is emphasised how humanity can shape its relationship with the natural environment on an ethical and sustainable basis. It will be emphasised how sustainable development principles can be integrated while addressing the responsibilities and ethical values of humans towards the natural world, how the concepts of environmental ethics and sustainable development together form a framework and why this framework is important for the future of humanity.

Keywords: Sustainable Development; Environment; Environmental Ethics

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Çevre Etiği Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma
Tezin Yazarı	İlknur ÖZGAN AŞIK
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Adem SAĞIR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27/06/2024
Tezin Alanı	Etik Değerler Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	55
Anahtar Kelimeler	Sürdürülebilir Kalkınma; Çevre; Çevre Etiği

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Sustainable Development in the Context of Environmental Ethics
Author of the Thesis	İlknur ÖZGAN AŞIK
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Adem SAĞIR
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	27.06.2024
Field of the Thesis	Ethical Values
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	55
Keywords	Sustainable Development; Environment; Environmental Ethics

KISALTMALAR

UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
BM	: Birleşmiş Milletler
TDK	: Türk Dil Kurumu
AB	: Avrupa Birliği
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bireylerin doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesi ile kullanması sonucunda çevresel bozulma, sosyal eşitsizlikler, ekonomik baskılar ve bilimsel farkındalık gibi çok çeşitli nedenlerin birleşimiyle sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma sorumluluğu, çevre etiğinin temel prensiplerinden biridir. Bu, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve çevresel korumayı içerir. Hem kişisel hem de toplumsal düzeyde geniş kapsamlı etkiler yaratma potansiyeli ve hem bireysel hem de kolektif olarak daha bilinçli ve sorumlu bir şekilde hareket etmeyi teşvik edeceği düşüncesi ile sürdürülebilir kalkınma ve çevre etiği konuları seçilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınma araştırması, günümüzde ve gelecekte karşılaşılabileceğimiz çevresel ve sosyal sorunların anlaşılması, çözülmesi ve önlenmesi için son derece önemlidir. Bu nedenle çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınma araştırmaları insanlığın karşı karşıya olduğu çevresel ve sosyal zorluklarla başa çıkmak için gereken bilgiyi ve stratejileri sağlar. Çevre etiği bağlamında sürdürülebilir kalkınma araştırmasının amacı, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak için etik ilkeler doğrultusunda hareket etmeyi teşvik etmek ve bu ilkeleri uygulamaya yönelik stratejiler geliştirmektir. Araştırmanın amacı yaşanan çevre sorunlarında etik değerlerin önemini vurgulamaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çevre Etiği Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma konulu araştırma nitel yöntemler kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırmada literatür tarama ile içerik analizi yöntemine başvurulmuştur.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

"Çevre etiği ilkeleriyle uyumlu olarak tasarlanan ve uygulanan sürdürülebilir kalkınma politikaları, çevresel koruma, sosyal adalet ve ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada daha etkili ve kalıcı çözümler sağlar." çalışmamızın hipotezidir.

Bu araştırmada temel konu Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği kavramlarının tanımlanıp birbirleriyle olan etik ilişkiyi ele alarak literatüre katkı sağlamaktır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu araştırmada Çevre Etiği ve Sürdürülebilir Kalkınma kavramları tanımlanarak ele alınmıştır. Bu kapsamda literatür taraması durum ve içerik analizlerini yer verildi. Çevre Etiği konularında çok fazla araştırma ve çalışmaya rastlanmadı. Konu ile ilgili kaynak kısıtlılığı hem emek hem zaman açısından çalışmamıza sınırlamalar getirdi. Çevre ve Kalkınma konularının inceleme alanlarının geniş olması sebebiyle çok farklı tanımlamalar ve görüşler ile karşılaşıldı. Bu nedenle konunun öneminin anlaşılması ve özgün bir çalışma olması için Çevre Etiği ile ilgili literatür ve kaynakların incelenmiştir.

GİRİŞ

Çevre sorunlarının insan hayatını olumsuz şekilde etkilediği ve ekolojik krizin giderek büyüdüğü günümüzde dünya ülkelerinin kalkınma faaliyetlerinin etkisi de büyüktür. Ekolojik sorunlar yaşam kalitesini önemli derecede olumsuz etkilerken yanlış kalkınma faaliyetleri doğanın sömürülmesine ve doğal kaynakların telafi edilemez şekilde kullanılmasına yol açmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen ekonomi ile beraber değişen üretim ve tüketim kalıplarının çevreyi olumsuz derecede etkilemesi üzerine insanlar çevre ile ilgili yanlış tutum ve davranışlarının farkına varmışlardır. Bu kapsamda çevre ile ilgili sorunlara karşı kısa vadeli çözümler yerine uzun vadeli çözüm arayışları içerisine girerek sürdürülebilir kalkınmanın temelleri oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın yalnız refah düzeyinde meydana gelen artışla ifade edilemeyeceğini kalkınma ile birlikte çevresel ve sosyal sorunların da azalacağı ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlardan oluşan yeni bir kalkınma anlayışı olarak ortaya çıkmıştır.

Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla beraber sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşabilmesi için sürdürülebilir özellikte kaynak girdilere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda çevre bakımından sürekli kalkınmanın sağlanması daha fazla üretip tüketmeye dayalı olduğundan sürdürülebilirlik tek başına mümkün görünmemektedir.

Artan çevre nüfusunun bitmek tükenmez ihtiyaçları doğal çevrenin mevcut taşıma kapasitesini aştığı yaşanılan birçok talihsiz olaylardan anlaşılmaktadır. İnsanların

kendi istekleri ve ihtiyaçları uğruna çevreye olması gerekenden fazla müdahale etmesi kıt kaynaklar üzerinde baskı oluşturmuş, doğanın tahribatına bağlı olarak çeşitli hastalıklar, salgınlar ve iklim değişiklikleri gibi geri dönülemez evre krizleri şeklinde kendini göstermiştir.

evre krizlerinin etkisiyle yaşananlar gündelik hayatı olumsuz yönde etkileyerek bu sorunların yaşandığı bölgedeki halkın yaşam kalitesini azaltmıştır. Bu yaşananlar üzerine insanlar evre ile ilgili her konuda daha dikkatli ve duyarlı olmaya başlamış ve bireyler çevreye karşı tutum ve davranışlarını sorgulayarak çevreye karşı daha fazla ahlaki sorumluluk hissetmeye başlamıştır. Bu durum evre etiği ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının önemini artırmıştır.

Özde kişinin eylemlerinden ortaya çıkan evre etiği insanların çevreye uyum sağlamasından çok çevreyi kendine göre değiştirme sürecini ahlaki olarak açıklamaktadır.

evre Etiği insanların doğal dünya ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin etik boyutlarını incelerken aynı zamanda insanların çevreye karşı tutumlarını doğal kaynakların kullanımını ve çevresel sorunlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini değerlendirir. Ayrıca evre etiği doğal dünyanın sadece insan çıkarları için değil aynı zamanda doğada yaşayan bütün türlerin hakları ve doğanın kendisinin değeri açısından da önemli olduğunu vurgular.

Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımlanacak, insanın evre ile ilişkisini etik ve sürdürülebilir bir temelde nasıl şekillendirilebileceği tartışılacaktır. İnsanların doğal dünyaya karşı sorumluluklarını ele alırken sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin nasıl gündelik hayata entegre edileceği etik olarak incelenecektir.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA İLİŞKİN KAVRAM VE TANIMLAR

1.1 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kelimesinin sözlük tanımını “bir durum veya herhangi bir şeyin devam etmesini sağlamak onu devamlı kılmaktır”(TDK,2022).

Sürdürülebilirlik, yaşamsal pratiklikler dahil belirli ölçütlerin ve beklentilerin hayata geçirilme çabasının yanında toplumun yaşadığı evrene yönelik davranış ve tüketim alışkanlıklarındaki düzensizlik ve adaletsizliğe ilişkin olgulardır. Sürdürülebilirlik kavramının doğadaki mevcut sisteme karşı hassas ve saygılı, toplumsal adalet odaklı ve içerik bakımından disiplinler üstü olduğu görülmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı esasen insan hayatı için önemli olan yaşamsal kaynakların nasıl kullanılacağı ve ikame edileceği konusunda çağımız toplumunun görev ve sorumluluklarına dikkat çekmek ve farkındalık yaratmaya yönelik ortaya çıkmış olsa da günümüzde sosyal ve ekonomik boyut da en az çevresel boyut kadar önemlidir(Özgen,2019).

Sürdürülebilirliğin sağlanması açısından birçok ülke de “3-R” yaklaşımını (Azalt -Yeniden Kullan-Geri Dönüştür) kullanmaktadır. Bu yaklaşım aşırı tüketimden kaynaklanan israfı azaltarak kaynakların tekrar üretime girdi olarak sağlanmasını hedeflemektedir.3-R yaklaşımı” etik tüketim ‘’ davranışı olarak küçük yaşlardan itibaren her tüketiciye öğretilmelidir(Bolayır&Ergülen,2022).

Sürdürülebilirliğin nesiller arası bir kavram olarak formüle edilmesi, Brundtland Komisyonu'nun gelecek nesillerin yaşam koşullarının optimizasyonunu amaçlayan temel tanımında zaten açıkça görülmektedir. Bu aslında her neslin sorunlarını gelecek nesillere bırakmak yerine çözmesi ve şu anda faydalı olabilecek ancak gelecekte sorun yaratması muhtemel eylemlerden kaçınması gerektiği anlamına gelir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma birkaç nesil sürecek bir süreçtir(Ketschau,2017).

1.2 Kalkınma

Kalkınma, belli bir konuda veya bir alanda gelişme, ilerleme anlamına gelmektedir. Kalkınma kavramı çoğunlukta “büyüme, gelişme” gibi yakın anlamlar

taşıyan teorilerle iç içe geçmiş ve onların yerinde de kullanılmıştır. Kalkınma kavramının çok yönlü bir yapıda olması nedeniyle üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur. Kalkınma kriterlerinin her toplumda farklı olması geçerli bir kalkınma kavramı tanımlamasını güçleştirmektedir.

Kalkınma en temel anlamıyla bir toplumda ekonomik, toplumsal ve siyasi alanda gelişme/ilerleme, ulusal ekonomin bütüncül olarak ele alınarak istenilen düzeye ulaşması olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ise “Tarihsel olarak kalkınma az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde beşeri açıların azaltılması ve maddi refahı arttırmaya yönelik potansiyelin harekete geçirilmesi” biçiminde belirtilmektedir(Yüksek,2010).

Seidman ekonomik kalkınmayı “Bir topluluk veya bölge için gelişmiş veya geniş çapta paylaşılan ekonomik refah ve yaşam kalitesi oluşturmak için fiziksel, insani finansal ve sosyal varlıklar yaratma ve kullanma süreci” olarak ifade etmiştir. Bu tanımla hem bir amaç hem de zamana ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. "Ekonomik kalkınma-Vikipedi." https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekonomik_kalk%C4%B1nma.

Kalkınma sadece ekonomi ve sanayi boyutlu bir büyüme olmamakla beraber yaşam kalitesinin artırılması, gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılması insan haklarının korunması aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını ifade etmektedir.

Kalkınma her kesimde farklı anlamlandırılmakta ve kavramın algılanması bakımından toplumlarca değişiklik göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler için kalkınma sosyal, kültürel ve ekonomik yapıda gerçekleştirilen reformlarla gelişmiş ülkelere yetişme çabası iken, gelişmiş ülkelerde mevcut durumdaki refah seviyesini daha iyiye taşımaktır. Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde kalkınma gibi birçok değişkeni olan kavramı tanımlamak oldukça zordur. Kalkınma sadece üretim ve kişi başına düşen gelirin artışı olmamakla beraber yapısal değişimi, üretim faktörleri etkinleştirilerek ve miktar olarak artırılması, endüstrinin milli gelir ve ihracat içindeki katkısının artması gibi parametreleri de içinde kapsar(Aksu, 2011).

1.3 Sürdürülebilir Kalkınma

Latince “suistinare” kelimesinden gelen “sürdürülebilirlik” (sustainable) kelimesi, farklı birçok anlamda kullanılmasına rağmen esas olarak sürdürmek, sağlamak, desteklemek, var olmak, devam etmek anlamında kullanılmaktadır. 1980 yılından bu yana sürdürülebilirlik daha çok insanın yeryüzünde var oluşunun devamı anlamında ele alınmış ve sürdürülebilir kalkınma “ortak geleceğimiz” adıyla bilinen 20 Mart 1987 tarihli BM Brundtland Raporunda tanımlandığı şekilde kullanılır olmuştur. Brundtland Raporunda sürdürülebilir kalkınma;

“Gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama imkanlarını ortadan kaldırmadan bugünkü kuşakların gereksinimlerini karşılamak” şeklinde tanımlanmıştır (Ergün &Çobanoğlu,2012).

Sürdürülebilir kalkınma, genel olarak mevcut nesillerin eylemlerinin ”gelecek nesillere açık sosyal ekonomik ve çevresel seçenekler yelpazesini sınırlamamasını” sağlama ilkesi olarak tanımlanmaktadır. Genellikle adalet veya sosyal istikrar gibi fikirlerle dolaylı olarak tanımlanmakta veya önlemler göstergeler ve siyasi hedefler önermesi olarak kısaltılmaktadır (Akt.Ketschau, 2017).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı salt bir iktisadi terminoloji olmayıp, Birleşmiş Milletler’ in sosyal gelişim hedeflerini de kapsayan atık bir çerçeve ile geliştirilmiş analitik bir kuramdır. Bu bağlamda Sürdürülebilir kalkınma kavramı; çevre ve doğa hassasiyeti yüksek, insani gelişimi önceleyen ve sosyal kapsayıcılığı geniş sürdürülebilir kalkınma hedefleri olan yeni bir ekonomik ve sosyal kalkınma modelidir.

Keleş(1998;112) sürdürülebilir kalkınma kavramını çevre değerlerinin ve doğal kaynaklarının israf edilmeyecek şekilde rasyonel yöntemlerle bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da düşünülerek kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik kalkınmanın sağlanması olarak belirtmektedir. Diğer bir tanımlamada ise sürdürülebilir kalkınmayı Freeman ve Soete’ den alıntı yaparak Tıraş(2012;60) şu şekilde aktarmaktadır: “şimdiki kuşakların ihtiyaçlarını, doğal kaynakları yenilemeyecek hale getirmeden ve çevreyi geri dönüşü olmayacak şekilde tahrip etmeden gelecek kuşaklara aktaran bir sistem” olarak tanımlamaktadır. Tıraş(2012;60)’ a göre sürdürülebilir kalkınma, “insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların

akılcı bir şekilde yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakma yaklaşımıdır.” Bu tanımla beraber kalkınmanın her aşamasında ekonomik ve sosyal politikaların çevre politikaları ile birlikte ele alınması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir(Tıraş,2012).

Sürdürülebilir kalkınma ekonominin dönüşüm süreci olarak algılanırsa sonuç olarak da toplumun dönüşümü anlamına gelir. Bu yüzden ki sürdürülebilirlik tartışmalarında sosyal boyutu önemli gözükmektedir. Ancak sürdürülebilirliğin ekonomik ve çevresel boyutlarıyla karşılaştırıldığında sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun daha az ele alındığı görülmektedir. Üç boyutunun birbirleri ile olan ilişkisine bakıldığında birbirine bağlı olarak sağlıklı bir şekilde ilerlediği için bu potansiyel açık toplam kalkınmayı da etkileyecektir(Ketschau,2017).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ortaya çıkışından bu yana, küresel düzeyde önemli bir politika aracı haline gelmiştir. Bu süreç, çevresel farkındalığın artması, uluslararası anlaşmaların kabul edilmesi ve küresel hedeflerin belirlenmesi gibi çeşitli aşamalardan geçmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, sadece çevresel koruma değil, aynı zamanda sosyal eşitlik ve ekonomik büyüme ile ilgili etik ve pratik bir çerçeve sunarak, geleceğin daha adil ve sürdürülebilir bir dünya inşa etme çabasını temsil etmektedir.

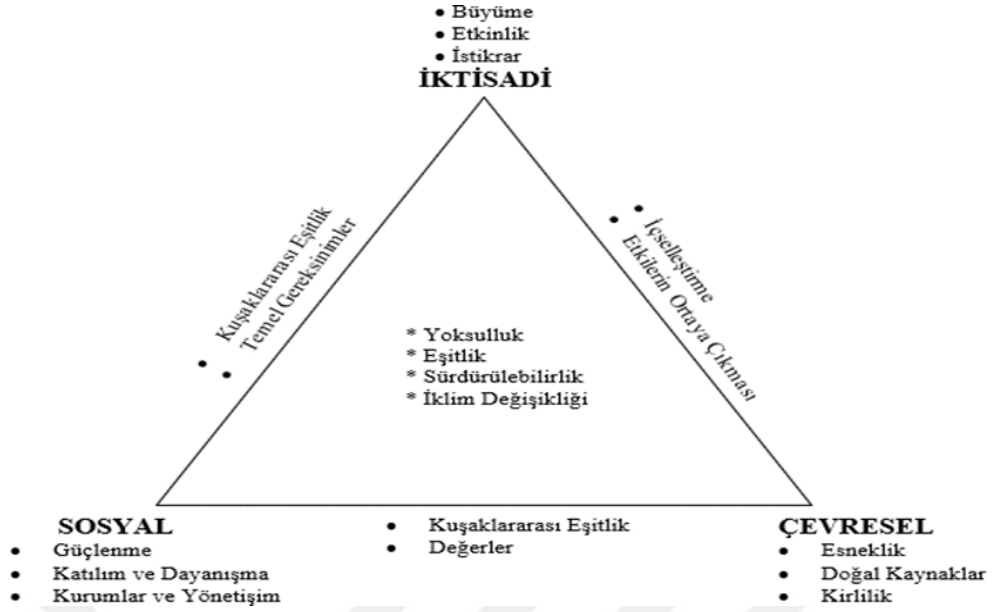
Sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımlardan da anlaşılacağı gibi salt çevre sorunlarıyla sınırlandırılmış olamamakla beraber buradaki temel amaç doğal kaynakların tüketim aşamasında gelecek nesillerin haklarının üzerinde durulmasıdır. Kavram genel olarak refah, eşitlik ve adalet, yerel ve küresel sorumluluk, katılım, ortak paylaşım iş birliği gibi ilkelere dayanmaktadır. Günümüzdeki kavramı tartışmalı hale getiren sürdürülebilirliği ekolojik ya da ekonomik temelin herhangi biri üzerinden açıklanmaya çalışılmasıdır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı doğal kaynakların korunarak geliştirilmesi anlamındaki ekolojik sürdürülebilirliği savunanlar ile toplumun tüm sektörlerine fayda sağlayabilecek kapasitede olması anlamında da kullanılmaktadır. Bütün bu tanımlardan çıkarılan sonuç sürdürülebilir kalkınmanın tek boyutlu olmadığı ve genellikle üç dinamik üzerinden açıklanmaya çalışılarak sosyal, ekonomik ve çevresel olarak biçimlendireceğimiz bu parametreler sürdürülebilir kalkınmanın boyutları olarak literatürde yer alır(Güldüren,2019).

1.4 Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı içerisinde yer alan kavramlara bakıldığında şu anki ihtiyaçlar ve gelecek kuşak için ödün verme yer almaktadır. İhtiyaç kavramı toplumların temel gereksinimlerine işaret ederken ödün verme kavramı ise gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması için sınırlama durumunu anlatan bir kısıt unsuru ifade etmektedir. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal refahtan bahsetmek için çevresel açıdan refah olması şarttır(Aksu, 2011; Bolayır& Ergülen, 2022).

Ekonomik büyümenin tek başına yeterli ve arzulanır olmayacağına anlaşılmasıyla sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan araştırmalarda sürdürülebilir kalkınma kavramının ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları hakkındaki çalışmaların artış gösterdiği görülmektedir.

Munasinghe(2009) kalkınmayı daha sürdürülebilir kılmak için disiplinler arası, bütünlendirici kapsamlı dengeli, sezgisel ve pratik bir bakış açısı olarak tanımladığı yeni bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu belirten bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu yaklaşım ile sürdürülebilir kalkınma kavramının toplumsal, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç boyutunun birbiri ile uyumlu bir şekilde ele alınarak uygulanması hedeflenmektedir. Şekil 1.1' de sürdürülebilir kalkınma üçgeninde boyutları temsil eden her köşe kendine özgü itici güçleri ve hedefleri olan bir sisteme karşılık gelmektedir. Ekonomik alan, kalkınmanın uzun vadede sürdürülebilir olması için ekonomik kaynakların verimli ve etkili bir şekilde kullanılmasını ifade eder. Bu, ekonomik büyümenin sağlanması, iş fırsatlarının yaratılması ve refah seviyesinin artırılması anlamına gelir. Ancak bu büyüme, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ile uyumlu olmalıdır. Çevresel alan doğal kaynakların korunması, ekosistemlerin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi ve çevresel bozulmanın önlenmesini içerir. Bu bileşen, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal gelişmelerin ekosistemlere zarar vermeden gerçekleştirilmesini ve doğal kaynakların gelecek nesiller için korunmasını amaçlar. Sosyal alan ise toplumun tüm kesimlerinin kalkınmadan eşit şekilde faydalanmasını ve sosyal adaletin sağlanmasını hedefler.(Yeni, 2014)

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni (Munasinghe,2009 Akt.Kılıç,2022)

Munasinghe tarafından ortaya konan sürdürülebilir kalkınma üçgeninden de(Şekil 1.1) anlaşıldığı gibi kalkınma boyutlarının ortak sorunları üçgenin ortasında (yoksulluk, eşitlik, sürdürülebilirlik ve iklim değişimi) yer almış, geçişlerinde de ortak hedeflere yer verilmiştir. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin sadece bir boyutta geçerliliği yerine üç boyutunda ortak ve dengeli çalışması sonucu sağlanacağı savunulmaktadır(Konak & Demir, 2023). Sürdürülebilir kalkınma boyutlarını kısaca tanımlarsak;

Ekonomik Boyut: Doğadaki kıt kaynakların kullanımının yanında üretim ve tüketim aşamaları devamlılık esasına göre düzenleyen adil paylaşım, istikrarlı büyümeyi amaçlayan ve sektör bazlı dengesizliklerden kaçınan, iç ve dış borçların yönetilmesini sağlayan sürdürülebilir ekonomik sistemdir. Ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın amacı: açlığa son vermek sağlıklı kaliteli bir hayat sunmak, kişiye yaraşır iş ve ekonomik büyüme, sanayi yenilikçilik ve düzgün ve kullanılabilir alt yapı sunmaktır(Konak & Demir, 2023).

Sosyal Boyut: İnsan odaklıdır. Sosyal sürdürülebilirlik ile amaç yoksulluğa son vermek, nitelikli eğitim ve kaliteli sağlık hizmetleri, cinsiyet eşitliği, barış adalet ve güven ortamının sağlandığı, politik sorumluluk ve katılımın sağlanmasıdır(Tıraş, 2012).

Çevresel Boyut: Doğadaki sistemin dengeli ve sürdürülebilir çalışmasını ön görür. Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem doğadaki kıt kaynakların uzun vadeli güvence altına alınması yenilebilir kaynak sistemlerinin artırılması aynı zamanda ekonomik kaynak olarak görünmeyen biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem unsurlarının korunmasını amaçlar(Ergün&Çobanoğlu,2012).

1.5 Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi

Tarihte toplumların var oluşu ile beraber kalkınma çabaları kendini göstermiştir. Bu çabalar bazen değişim, bazen evrim, bazen gelişme, bazen sanayi ve büyüme olarak tartışılmıştır. Her bir kavram kalkınma literatürü içerisinde kendine has bir tanımla şekillenmiştir.

İkinci dünya savaşından sonra ülkelerin ekonomilerini düzeltmeye çalışan ve ekonomik gelişmelerini sağlamayı hedefleyen iktisadi kalkınma 1950 ve 1960 yıllarda altın çağını yaşamıştır.

1970 yıllardan itibaren liberal görüşlerin ortaya çıkmasıyla temel ihtiyaçlara odaklanan yaklaşımlar yerini çevresel boyutlara esas olan çevre ve sürdürülebilir kalkınma gibi anlayışlara bırakmıştır(Taban & Kar, 2014).

Kalkınma kavramı her ne kadar eskilere dayansa da sürdürülebilir kalkınma kavramı sürdürülebilirlik ve çevreye ilişkin kaygılarla beraber 20. yy da ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çevre problemlerinin yerel olmaktan çıkıp küresel düzeyde hissedilmeye başlamasıyla beraber tüm dünya da tartışılmış ve çevre akımları ortaya çıkmıştır. Çevrecilik akımlarından ve sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin kavramlaşması adına katkı sağlayan çalışmalar açıklanmaya çalışılacaktır.

1.5.1 Stockholm Konferansı (1972)

Dünyanın her yerinden farklı topluluklara mensup bilim insanları, siyasetçiler, ekonomistler ve sanayicilerden bir grup Roma kulübünü kurmuştur. Roma kulübünün 1972’ de yayınladığı “Ekonomik Büyümenin Sınırları” isimli raporda sürekli büyüme

olanaklarının tükendiğine odaklanılmış ve aşırı tüketim alışkanlıklarının biran önce değişmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çevre ve kalkınmayı ilk kez birlikte kullanan bu raporla sınırsız büyümenin sınırlı kaynaklarla olmayacağı vurgulanmış ve yeşil büyümenin temeli atılmaya başlanmıştır.(Aksu, 2011).

Roma kulübünün yayınladığı rapor ardından 1972’ de İsveç’ in Stockholm kentinde Birleşmiş Milletler Konferansı üye ülkelerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Geniş katılımlı Birleşmiş Milletler İnsan-Çevre Konferansı doğal kaynakların koruma altına alınması, çevresel ve ekolojik sorunların bütün ülkelerin sorunu olmasının anlaşılması bakımından önem kaydetmiş, sosyal büyümenin çevre ile ilişkisini ortaya koyan ilkelerin geliştirilmesi ile birçok ülkenin çevre politikalarında farkındalık yaratmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı sonuç olarak devletlerin daha iyi bir çevre için dünya insanların küresel boyutta istek ve arzularının yansıtacak ya da bu isteklerin gereklerini yerine getirecek olan, ayrıntılı bir şekilde rapor sunmak yerine bir eylem planından öte hukuki olarak anlamlı bir metin ortaya koyamamıştır. Yine de bağlayıcılığı olmayan bir bildiri olmasına rağmen uluslararası çevre hareketlerinin temeli niteliğini taşımaktadır.(Pallamaerts,1997)

Konferansın önemli katkılarından biri “İnsan ve Çevre Bildiri” sinden sonra Birleşmiş Milletler Çevre Programı UNEP (United Nations Environmental Program) kurulmuş ve 5 Haziran Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir.

1.5.2 Akdeniz Eylem Planı

Stockholm Çevre Konferansının önemli sonuçlarından biri olan Akdeniz Eylem Planı Akdeniz’e kıyıdaş olan ülkelerin ve AB’nin katılımı ile 1975 yılında oluşturulmuştur. Akdeniz Eylem Planı çevre ile ilgili atılacak adımlarda küresel duruşun gerçekleştiği ilk programlar arasında olması açısından önem arz etmektedir.(Güldüren Özcan,2019)

1.5.3 Bruntland Raporu

Bruntland Raporu diğer adıyla “Ortak Geleceğimiz” Birleşmiş Milletler tarafından 1987 yılında yayınlanan ve ismini dönemin Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) başkanı olan eski Norveç Başbakanı Gro Harlem Bruntland’tan almıştır (<https://www.semtrio.com/blog/brundtland-raporu-1987-nedir>)

Çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma kavramlarını birlikte kapsayan sürdürülebilir kalkınmanın tanımı ilk kez Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporu’nda yapılmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı “Bugünün ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma”dır. (Aksu,2011)

Bruntland raporunda sürdürülebilir kalkınma kavramı küresel çevre ve ekonomik problemler ışığında değerlendirilmiş ve sorunlara karşı çözüm önerileri paylaşılmıştır. Bu alanlar; tüm dünyanın ortak sorunu olan nüfus artışına bağlı yoksulluk, gıda güvenliği, ekosistemler, enerji, sanayileşme ve kentleşme olarak sıralanmıştır."Blog | Semtrio." <https://www.semtrio.com/blog>.

Bu rapora göre öngörülen tavsiyeler sürdürülebilir kalkınma boyutlarının birbiri ile yakından ilişkili olduğu sadece bir ilkedeki eksikliğin diğer boyutları da önemli derecede etkileyeceği vurgulanarak çevre ve kalkınma arasındaki dengenin sağlanarak sürdürülebilir bir büyümenin sağlanacağıdır. (Aksu,2011)

1.5.4 Rio Konferansı

Stockholm Konferansında dile getirilen sorunlar Bruntland raporunda tavsiye edilen öneriler Birleşmiş Milletlerin desteğini almış ve çevre sorunlarına küresel çözümler üretilecek bir uluslararası toplantı kararı alınmıştır.

1972 yılında Stockholm’de düzenlenen ve çevre konferansı olarak alınan “Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı’ndan 20 yıl sonra, ikinci büyük küresel konferans olan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)” 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janeiro da gerçekleştirilmiştir. "Çevre, İklim Değişikliği ve Suyu Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri." <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>.

Konferans ülkenin bakış açılarını değiştirerek çevre ve çevre sorunlarına duyarlı yönetim şekillerini benimsemeleri bakımından birçok ilkenin kabul edildiği önemli bir toplantı özelliğindedir. Bu çerçevede uluslararası platformda 5 temel belge sunulmuştur."Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri." <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>.

- Rio Bildirgesi
- Gündem 21
- İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi
- Orman Varlığının Korunması, Orman İlkeleri
- Sürdürülebilir Dünya Kalkınma Zirvesi(Rio+10)

Birleşmiş Milletler 2022 yılında Johannesburg'ta Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansından 10 yıl sonra gelinen son nokta ve çevre ile ilgili çalışmalarda neler yapıldığı tartışılmak üzere "genel değerlendirme" nitelikli bir konferans düzenlenmiştir. Zirvede dünyada az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki refah payının eşit olarak paylaşılmadığının ve sanayileşmiş ülkeler ile fakir ülkelerin çevre ve ekonomik sorunlara karşı farklı bakış açılarına sahip olduğunun altı çizilmiştir. Johannesburg zirvesi sonunda Uygulama Planı ve Siyasi Bildiri olmak üzere iki belge ortaya çıkmıştır."Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri." <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>.

Uygulama planında ülkelerin ortak sorunları olan sağlık, yenilebilir enerji kaynakları, kimyasallar, doğal kaynakların etkili ve verimli kullanılması, iklim değişiklikleri ve bunun dönülmez sonuçları, kalkınma projelerinin ekosisteme zarar vermeyecek şekilde ele alınması gibi konular zirvede görüşülmüş ve farklı oturumlarda tartışılmıştır.

Siyasi Bildiride ise ülkelerin siyasi görüşlerine yer verilmiş küresel dünyada sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için ülkelerin ortak sorumluluklarının olduğu vurgulanmakta sürdürülebilir çevrenin sağlanması için yükümlülüklerinin altını çizmektedir."Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri." <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>.

1.5.5 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı(Rio+20)

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinin devamı olarak 1992 Rio Konferansından 20 yıl sonra 2012 de Rio da Janeiro da Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Rio+20 düzenlenmiş olup zirve sonucunda “İstedığımız Gelecek” (The Future We Want) isimli kalkınmanın yol haritası niteliğinde kabul edilmiştir."Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri." <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa>.

1.6 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Ülkelerin çevre ile ilgili performanslarının yaşanan çevre sorunlarına çözüm üretmediği gerekçesi ile daha kapsayıcı çözüm önerileri ve önlemler alınması gerekçesi ile Türkiye'nin de olduğu 193 ülkenin imzası ile “2030 Sürdürülebilir Binyıl Kalkınma Hedefleri” olarak kabul edilen eylem çağrısı 17 ana başlıktan oluşmaktadır.

Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları | Kampüste Ne Var." 23 May. 2022, <https://www.kampustenevar.com/kategori-yasam-tarzi/surdurulebilir-kalkinma-amaclari>

Bu başlıklar Şekil 2’de verilmiş olup sürdürülebilir kalkınma amaçları sırasıyla şu şekildedir. “Sürdürülebilir Kalkınma Türkiye.” <http://www.surdurulebilir-kalkinma.gov.tr/>.

- 1) Yoksulluğun her şeklini her yerde sona erdirmeye.

- 2) Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini ve iyi beslenmeye ulaşmayı sağlayarak, sürdürülebilir tanımları desteklemek.
- 3) Bireylerin sağlıklı ve kaliteli yaşama hakkını güvence altına almak.
- 4) Nitelikli eğitim hakkını sağlamak ve yaşam boyu öğrenim fırsatları sunmak.
- 5) Cinsiyet eşitliğini sağlayarak kadın ve kız çocuklarını güçlendirmek.
- 6) Herkes için erişilebilir temiz su sağlamak atık su ve sürdürülebilir su yönetimini sağlamak.
- 7) Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak.
- 8) İstikrarlı sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlamak, fon ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri sağlamak.
- 9) Dayanıklı altyapılar inşa ederek yenilikçiliği güçlendirerek kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek.
- 10) Ülkeler arasındaki ve ülke içinde eşitsizliği azaltmak.
- 11) Şehirleri ve yerleşim yerlerini güçlü, güvenli ve kapsayıcı sürdürülebilir hale getirmek.
- 12) Üretim ve tüketim kalıplarını bilinçli hale getirmek.
- 13) İklim değişikliği ve etkileri ile mücadelede acilen harekete geçmek.
- 14) Sürdürülebilir kalkınma için denizleri okyanusları ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kılmak.
- 15) Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek, sürdürülebilir kullanımını sağlayarak sürdürülebilir orman yönetimini geliştirmek, arazi bozulmalarını durdurmak ve iyileştirmek, çölleşme ile mücadele ve biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak.
- 16) Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kucaklayıcı toplumlar geliştirmek, herkes için adalet sağlamak ve her düzeyde etkili, şeffaf ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak.
- 17) Uygulama araçlarını güçlendirmek sürdürülebilir kalkınma için ortaklıkları geliştirmek.

Birleşmiş Milletlerin geliştirmiş olduğu 17 ana hedef ve 169 alt hedef sosyal, kültürel ve ekolojik meselelerin çözümünü vurgulamak ve çevre sorunlarına önlem almaktır.

Sürdürülebilir kalkınma, mevcut ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğal kaynakları ve çevreyi koruyarak ekonomik büyümeyi sürdürmeyi amaçlar. Bu, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları dengeli bir şekilde ele almayı gerektirir. Sürdürülebilir kalkınma, çevresel etkileri minimize etmek, toplumsal adaleti sağlamak ve ekonomik büyümeyi dengeli bir şekilde sürdürmek için çeşitli stratejiler ve politikaları içerir.

2. ÇEVRE ETİĞİNE İLİŞKİN KAVRAM VE TANIMLAR

2.1 Çevre

Çevre günümüzde sıkça kullanılan bir kavram olmakla beraber anlam bakımından derin ve yoğun bir ifade taşımaktadır. Herkes için farklı anlam taşıyan çevre kavramının ne anlam ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

En basit tanımıyla çevre insanların ve diğer tüm varlıkların ortak yaşadığı alanlar çevre olarak nitelendirilmektedir.

Türk Dil Kurumu “çevreyi” Halkbilim terimleri sözlüğünde “insanla onun yarattığı kültürün coğrafyasal ve yaşambilimsel dış etkenler” Eğitim terimleri sözlüğünde “bireyi etkileyen canlı ve cansız varlıklar ile bütün güç ve koşulların toplamı” Kentbilimleri sözlüğünde “kişiyi etkileyen, özdeksel ve tinsel gelişmesini, biçimlenmesini ve yaşamını belirleyen, dirimbilimsel, iklimle ilgili ve toplumsal etkenlerin tümü” Felsefe terimleri sözlüğünde ise “yaşamın gelişmesine etki yapan, doğal, toplumsal, kültürel dış koşulların toplamı olarak tanımlar(TDK,2024).

Çevre, bir organizmanın, topluluğun veya bir sistemin içinde bulunduğu fiziksel, kimyasal ve biyolojik koşulların tümüne verilen genel ad olmakla beraber canlıların yaşamını sürdürebilmesi için gereken unsurları içerir.

Çevre kimine göre bir bilim dalı, yeni bir hak moda bir düşünce, bir efsane, doğa sevgisi, büyüme ile çelişkili bir ütopya, gelecek için bir uyarı ıġlıġı kavramlarını içerir.

Çevre bir kişinin, bitkinin veya hayvanın yaşadığı veya faaliyet gösterdiği ortam aynı zamanda genel veya belirli bir coğrafi alanda özellikle insan faaliyetlerinden etkilenen doğal dünya olarak tanımlanabilir.

Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi tüm canlı ve cansız varlıkların insanlar da içinde olmak üzere yaşam alanlarını ifade eden her etken çevre kavramı içindedir.

Sosyal bilimler literatüründe çevre tanımı ve sınıflamalarına bakılacak olursa çevre, fiziksel, toplumsal ve sanal çevre olarak ikiye ayrılmıştır.

Fiziksel Çevre: Atmosfer, su kaynakları, toprak, iklim ve jeolojik unsurları kapsayan canlıların yaşamını sürdürmek için gerekli olan doğal koşullar olarak tanımlanır. Doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayrılan fiziksel çevre insanlığın ve diğer canlı türlerinin sağlığı ve refahı için ekosistemin işleyişini belirler.

Doğal Çevre, doğal süreçler tarafından oluşturulan ve oluşumunda insan etkisi olmayan çevre olarak tanımlanırken, yapay çevre insan aktiviteleri ve müdahaleleri sonucu değişen ve dönüşen çevresel unsurları ifade eder. Yapay çevre insanlığın kendi amaçları doğrultusunda değiştii için toplumun değerlerini yansıtır(Akyüz,2020).

İnsanların yaşadığı ortamın fiziksel unsurlarının toplumun sosyal ve kültürel yapısını nasıl etkilediğini ve aynı zamanda toplumun fiziksel çevreyi nasıl şekillendirdiğini anlamak bakımından fiziksel çevre ve toplumsal çevre birbirini tamamlar.

Toplumsal Çevre: Bireylerin ve toplumların sosyal ilişkiler içinde bulunduğu, kültürel normların, değerlerin, kurumların ve sosyal yapıların oluşturduğu ortamı ifade eder. Bu çevre, insanların kimliklerini, davranışlarını, ilişkilerini ve toplumsal yapılarını belirler ve etkiler. Dolayısıyla, toplumsal çevrenin anlaşılması ve yönetilmesi, bir toplumun refahı ve sürdürülebilirliği için önemlidir.

Sanal Çevre: Dijital platformlarda var olan ve insanlar tarafından etkileşim içinde olunan çevreyi ifade eder. Günümüzde internet, sosyal medya, dijital oyunlar gibi dijital platformlar, insanların bir araya gelip iletişim kurduğu, bilgi alışverişinde bulunduğu ve etkileşimde bulunduğu ortamlardır. Sanal çevre, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte giderek daha önemli hale gelmektedir. İnsanlar, sanal çevredeki etkileşimlerin ve aktivitelerin gerçek dünya üzerindeki etkilerini anlamak ve yönetmek için çaba sarf etmektedirler. Daha önce fiziki olarak yapılan bir çok iş ve eylemler artık sanal çevre ile halledilebilir düzeye gelmiştir. Bu eylemler sadece alışveriş yapmak ve eğlence olmamakla beraber resmi kurum iş ve işlemleri de artık sanal düzeyde yapılmaktadır. Bireylerin hayatını bir bakıma kolaylaştırdığı için sanal çevrenin etkileri ve dinamikleri her geçen gün toplumda artmaktadır(Akyüz,2020).

Yaşamın her alanında insan, çevre ile doğrudan ilişki içerisinde bulunmuş, doğada bulunan kaynakları kendi amacı uğruna fütursuzca kullanmış ve tüm canlıların yaşam alanının kirlenmesine ve olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Yaşana bu olumsuzluklardan sonra çevrenin önem kazanması çevre ve ekolojik düşüncenin gelişmesini sağlamış ve küreselleşmenin yüksek düzeye çıktığı son yıllarda çevre doğa merkezliğe doğru adım atmaya başlamıştır. Bu da çevre ve çevre bilincinin ayrıca insan davranışlarını konu edinen etik anlayışın önemi belirlenmiş ve çevre sorunlarına bakış açısında yeni bir yapı ortaya çıkmıştır.

2.2 Etik ve Çevre Etiği

Etik sözcüğü Türk Dil Kurumu'nun Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğünde 1. Ahlak Felsefesi, 2. Felsefenin ödev, yükümlülük, sorumluluk ve erdem gibi kavramları analiz eden, doğruluk veya yanlışlık ile iyi veya kötü ile ilgili ahlaki yargıları ele alan ahlaki eylemin doğasını oluşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı olarak tanımlanmaktadır(TDK,2024).

Etik, insan davranışlarının doğru veya yanlış iyi veya kötü olarak değerlendirilmesi ile ilgili felsefi bir disiplin olup, kişilerin ve toplumların ahlaki ilkelerini ve değerlerini inceleyerek bu değerlerin temellerini aynı zamanda doğru davranışın ne olduğunu anlamaya çalışır.

Kişi ve kurumlara ilişkin şekillenen etik kavramı her ne kadar “karmaşık” bir hal alsada yüzyıllardır “iyi” ve “doğru” nun ne anlama geldiğini sorgulayan değerler bütünüdür. Küreselleşen toplumda insan davranışlarının neden ve sonuçlarına ilişkin düşünceler üreten ve yorumlayan etik, çıkması muhtemel toplumsal sorunlara da kalıcı çözümler arayarak bunlarla ilgili görüş sunar.

Toplumsal hayatta insan davranışlarını düzenleme rolüyle varlığını sürdüren “etik” çevre sorunlarının insan hayatını son derece olumsuz etkilemesiyle ve insanların çevre ile ilgili davranışlarının ne derece ahlaki olduğunu sorgulamalarıyla birlikte etik yeni bir kapsam ve nitelik kazanmıştır. Böylece insanın çevre ile ilgili farklı bakış açısı sağlayan yeni bir etik dalı olarak Çevre Etiği literatüre girmiştir(Sönmez,2018).

Çevre Etiği çevresel konuları ve doğal dünyayı ahlaki bir çerçevede inceleyen ve değerlendiren bir felsefi disiplindir. Çevre etiği anlayışına göre insanların doğanın ve çevrenin korunması hem kendilerini hem diğer canlı türleri ve gelecek kuşaklar için gereklidir ve çevrenin nasıl korunacağını sürdürülebilir kullanımını ve çevreye karşı hangi sorumlulukların alınması gerektiğini tartışır.

Çevre Etiği insanların doğaya ve çevreye karşı sorumluluklarını ve haklarını belirleme çabasıyla ilgilidir.

Çevre Etiği doğanın dengesi ve insanlar tarafından kullanımı arasındaki dengeyi inceler ve doğadaki kaynakların nasıl değerlendirilmesi gerektiği tartışılır. Çevre etiği doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve gelecek nesillerin haklarını koruma konusunda önemli rol oynar.

Des Jardins(2006) in de belirttiği gibi çevre etiği kavramında hava ve su kirliliği, zehirli atıklar ve böcek ilaçlarının olması gerekenden farklı kullanılması ayrıca gelecek kuşaklara karşı ne derece ahlaki sorumluluklarımızın olduğunun sorgulanması yer almaktadır. Çevre etiği çevresel kaynaklara erişim, çevresel zararların dağılımı ve çevresel zararların en çok etkilediği kesim ve çevresel zararlarda en az sorumluluk sahibi olan gruplar arasındaki dengeyi gözeterek eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin olmayacağı sürdürülebilir bir çevre politikası geliştirmeye çalışır. Ayrıca doğanın parçası olan insanın eylemleri, doğal dünyayı nasıl anlaması ve yorumlaması gerektiği, kaynakların düzgün kullanımı ile ilgili konular üzerine yoğunlaşır. Özetle Çevre Etiği içsel olarak ahlak ile uyumlu değer yargılarının hepsini içine alan, büyüme ve gelişmeye destek olan, sürdürülebilirlik anlayışını temel alırken aynı zamanda çevre korumayı amaç edinen, temel prensipleri eşitlik ve adalet olan, insan ve çevre ilişkisini olması gerekenden daha üst düzeye çıkarılmasını hedefleyen bir felsefedir (Des Jardins, 2006).

2.3 Çevre Etiği Yaklaşımları

Toplum davranışlarına yön veren ilkeler ve değerler olarak etik canlı, cansız varlık ve insanlar arasındaki ilişkiyi daha gerçekçi ve geniş perspektiften ele alarak çeşitli alanlara ayrılarak genişlemektedir. Hiç şüphesiz önemli olanların birisi de çevre etiğidir. Çevre etiği doğal çevrenin ve insanların doğaya karşı olan ilişkilerini felsefi bir açıdan incelemesini sağlar ve ahlaki normlar yoluyla insan davranışlarına yön verir. Bu kapsamda çevre etiği yaklaşımları (teorileri) farklı cevaplarla aynı sorulara bakış açısı kazandırır. Bu teoriler arasında insan merkezci etik, canlı merkezci etik ve çevre merkezci etik yaklaşımları incelenecektir.

2.3.1 İnsan Merkezci (Antroposentrik) Yaklaşım

İnsan-Merkezci yaklaşımda canlı ve üstün varlık olan insanın her şeyin üstünde bir varlık olduğu görülür. Antroposentrik yaklaşım insanı evrenin merkezine koyan bir yaklaşımdır. Doğa ve diğer canlılar tamamen insanın hizmetinde ve onların kullanımı içindedir.

İnsan merkezci yaklaşım bireyin çevreye yönelik tutum ve davranışların, insanın refahını ve çıkarlarını en üst düzeyde tutmaya odaklanır. İnsan refahını ve çıkarların üst düzeyde tutan bir yaklaşımın genel çerçevesine bakıldığında insan merkezli düşünce akımının Sürdürülebilir Kalkınma anlayışı da hakim olduğu söylenebilir(Ergün&Çobanoğlu,2012).

İnsan merkezci yaklaşım ve Sürdürülebilir Kalkınma anlayışındaki ortak nokta “gelecekteki insanlığın durumu” dur. Her iki yaklaşım da insan dışındaki her şey insanı yarar sağladığı ölçüde değerlidir. Lakin her iki yaklaşımda insan merkeze alınması ile birlikte doğadaki kaynakları da insanın çevresi olarak ele alır. Amaç: gelecek kuşaklar da içinde olmak üzere insanın mutluluğudur(Fırat,2003)

Batı kültürünün sosyo ekonomik geleneklerine bakıldığında doğaya hükmetme çabasının insan merkezci yaklaşımlarla desteklendiği görülmektedir. Tam anlamıyla insanı merkeze olan yaklaşımın temelini batı dünyasının insan refahı için üretim ve tüketim teşvikli sürekli kalkınma anlayışı olduğu savunulmaktadır. Sonuç olarak batının insan refahını en üst düzeye ulaşmasını amaçlayan sürekli kalkınma anlayışı insan merkezci yaklaşımın toplumlarda kolaylıkla sindirilmesini ve güçlenmesini sağlamıştır(Akalın,2019).

2.3.2 Canlı-Merkezci (Bio Sentrik) Etik

Canlı merkezci etik anlayışında bütün canlılar eşit değere sahiptir ve insanlar bütün canlılarla birlikte doğanın bir parçasıdır.

Canlı merkezci etik insan merkezli bakış açısını reddeder ve tüm canlıların yaşam haklarına ve doğal çevrenin bütünlüğüne odaklanır. İnsan merkezci anlayışla diğer canlılara ve doğaya varılan zararın sorumluluğu farklı etik anlayışlarla dile getirilmiş ve canlı merkezci etik anlayış ortaya çıkmıştır.

Yapılan bir çalışmada Taylor’a göre doğaya uygulanan tahakkümden kurtulmak için atılacak adımın ahlaki davranışlarımızı sorgulayarak duygularımızı “duygudaşlık ve sefkat” ile beslememiz gerektiği belirtilmektedir. Ancak bu anlayış ile birlikte tüm doğayı kapsayan eşitlikçi bir “canlı merkezli etik” bakış açısının oluşturulabileceği düşünülmektedir(Akt.Tırış,2020).

Leopald'ün "Lond Ethic-Yeryüzü Etiği" çevre merkezli etik anlayışının temelini oluşturur. Alda Leopald da ekolojik toplulukta insanın ayrı bir üstünlükle tutulmayacağını savunur ve ana göre insanlar ve insan dışı diğer canlılar doğanın bire üyesidir. Leopald'a göre etik çerçeve genişletilerek doğaya bütüncül bir bakış açısı bakılmalıdır. Bu bakış açısı ile beraber yurttaşlık kavramını genişleterek biyotik yurttaşlık tanımını oluşturur ve "yeryüzü etiği" kavramını ortaya koymaktadır.

Canlı merkezci görüşe göre dünyada var olan tüm canlılar yaşamını tek başına sürdüremez. Bu sebeple doğal dünyada ki yaşam kriterlerine, canlılara ve ekosistemlere saygı duymayı esas olan etik yaklaşım olarak yaşama saygı etiğinden bahsedilebiliriz. Temelde yaşama saygı etiği, yaşamın kendisine saygı duyulması gerektiğini ve bu saygının, insanlar dışında tüm canlı varlıkları ve doğal süreçlerini içermesi gerektiği fikrine dayanır.

Canlı merkezci görüşte insanın doğaya karşı tutumu tekrar gözden geçirilerek ve genişletilerek etik yaklaşımın farklı bir boyutu oluşturulmuştur. Annamarie Pieper'in "Doğaya saygı göstermelisin ve onu korumalısın!" yaklaşımı toplumdaki doğaya karşı bakış açısını doğa lehine biçimlendirmektir. Doğaya saygı etiğinin temel prensibi insanların doğal dünyaya saygılı bir şekilde davranması ve doğanın bütünlüğünün korunmasıdır(Adıyaman,2020).

2.3.3 Çevre Merkezci (Ekosentrik) Etik

Canlı merkezci yaklaşım insanın her şeyden üstün tutulması ilkesine karşı çıkarak tüm canlılara aynı hakkın verilmesi savunulmuştur. Bu yaklaşımda insan dışı canlı varlıklara değer atfedilirken doğadaki cansız varlıkların varlığı ve işlevi göz ardı edilmektedir.

Ekolojik işleyişle sadece canlı varlıklar değil cansız varlıklar da doğada bir değere sahiptir. Çevre merkezli etik yaklaşım cansız çevre varlıklarının değeri ve önemine vurgulayarak daha holistik bir etik yaklaşım sunmaktadır.

Çevre merkezli yaklaşımda esas olan çevrenin canlı-cansız varlıklar ve doğal süreçler de dahil olmak üzere tüm ekosistem için merkezi bir değere sahip olduğunu tartışmaktadır. Bu yaklaşım insanların doğal dünyayı sadece insanın faydası için değil doğanın kendisi için önemseydiğini ve koruduğunu öne çıkarmaktadır.

Çevre merkezliğe yakından bakan bir yaklaşım olarak İsveçli düşünür Arne Naess'in derin ekoloji hareketi canlı-cansız her şeyi "eş-değer" saymakla başlar. Naess, tüm ekolojik yaşam biçimlerini(bakteriler virüsler...) "içsel değerler" açısından birbirine denk görür(Akkoyunlu Ertan,1998).

Derin ekoloji çevre etiği alanında önemli bir yaklaşımı temsil eder. İnsanın doğa ile olan ilişkisini, doğal dünya ve tüm canlılarla bütünleşik bir şekilde düşünmeyi ve yaşamayı teşvik eder. Derin ekoloji tamamen insan merkezci anlayışa karşı çıkar ve doğanın insan için değil, kendisi için var olduğunu savunur(Kayaer,2013).

Çevre etiği yaklaşımlarına bakıldığında çevre sorunlarında insanların tutum ve davranışlarını ele alırken bazı yetersizliklerin olduğu görülmektedir. İnsan merkezli yaklaşım insan odaklıdır ve çevre sorunlarını sadece insan çıkarlarına göre ele alır. Çevre merkezli etik yaklaşım sorunları sadece çevre merkezli ele alırken ekonomik ve sosyal boyutları göz ardı edebilir. Çevre etiği yaklaşımlarının çevre sorunlarına uzun vadeli çözüm üretme, kültürel ve bölgesel farklılıkları dikkate alma konusunda da yetersiz olduğu söylenebilir.

Bahsedilen eksikliklere rağmen çevre etiği yaklaşımları çevre sorunlarının anlaşılmasına ve çözülmesine önemli katkı sağlamıştır. Lakin daha kapsamlı çok boyutlu ve uzun vadeli bir perspektife sahip olmak, çevre etiği alanında daha etkili çözümler geliştirmek için gereklidir.

Ertan'ın da belirttiği gibi doğa üzerindeki davranış ve tutumlarımızın doğru ve yanlış olarak karakterize edilmesi eylemlerimizin ekosistem üzerinde nasıl sonuçlar ortaya çıkardığına bağlıdır. Gittikçe artan ve canlı cansız tüm ekosistemin geleceğini tehdit eden çevre sorunların ancak doğru bilinç ve eylem ile üstesinden gelineceği unutulmamalıdır(Akkoyunlu Ertan,1998)

2.3.4 Gelecekçi (Fütürist) Yaklaşım

Yaşanan çevre sorunlarının çözülmez bir hal alması ve gelecek kuşakları tehdit etmesi insanları gelecek kuşaklar hakkında düşünmeye sevk etmiştir.

"Gelecek kuşaklar" Gelecekçi(fütürizm) yaklaşımın esas konusudur. Çevre etiği yaklaşımlarına bakıldığı zaman Gelecekçi(Fütürist) yaklaşım sadece insan ,insan dışı canlı ve cansız varlıklar ve çevre gibi unsurları ele almanın ötesinde gelecekteki

teknolojik, toplumsal ve çevresel gelişmelerin etik boyutlarını inceler ve mevcut duruma gelecekte olması muhtemel unsurları da katar(Kayaer, 2013).

Gelecek düşüncesi ile eylemlerimize yön veren değerler bütünü etik, sadece insanlar arası uyumu değil; insan, tüm ekosistem ve evren arasındaki uyumu konu edinen bir kavram olarak daha etraflı ve realist bir alan yoluna girmektedir (Ertan,2004).

3. ÇEVRESEL VE TOPLUMSAL DEĞERLERİN BİRLEŞİMİ; SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİ

Çevresel ve toplumsal değerlerle beraber sürdürülebilir kalkınmanın bakış açısı, insan refahını artırırken doğal kaynakları ve ekosistemleri korumayı amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşım, kalkınma süreçlerinde hem çevresel hem de toplumsal faktörleri dikkate alarak, mevcut ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya yaratmayı hedefler.

3.1 Gelecek Kuşak Hakları

“Kuşaklar” genellikle belirli bir zaman diliminde doğan veya yaşayan insan gruplarını ifade eder. Toplumların ve kültürlerin sürekliliğini sağlayan bir kavram olmakla beraber belirli bir dönemde benzer deneyimlere sahip olan bireylerin oluşturduğu topluluklar olarak da tanımlanabilir. Her kuşak kendine özgü değerler, inançlar, alışkanlıklar ve deneyimler içerir. Kuşaklar arasındaki farklılıklar genellikle tarihsel olaylar kültürel değişimler, teknolojik ilerlemeler ve sosyal yapıdaki değişimlerle ilişkilendirilir. Toplumların sonraki kuşaklara aktardıkları deneyimler ve değerler sonraki kuşakların yaşam tarzlarını şekillendirebilir ve kültürel değişimi temellendirebilir. Toplumsal, kültürel, bilimsel ve teknolojik değişimlerle beraber kuşaklar arasındaki farklılıkların ortaya çıkması kuşak çatışmalarını da beraberinde getirmektedir. Değişen sosyal ve toplumsal yapılar sonucunda birçok farklı algı ve davranışlar da ortaya çıkmıştır. Birey ve toplum ilişkilerinden doğadaki sınırlı kaynakların kullanılmasına kadar her alanda yeni örüntüler oluşarak sistemli bir şekilde işlemeye devam etmektedir. Bu değişim ve dönüşüm sadece sosyal yapıya değil doğal yapıya da kalıcı olarak etki etmektedir. Sosyal yapı ve doğal yapı ile uyumun istikrarlı bir şekilde devam etmesi günümüzdeki nesillere çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Daha yaşanılabilir bir çevrenin oluşturulması sadece günümüz için değil gelecek kuşaklar içinde büyük önem arz etmektedir(Birel, 2019:66).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımında yer alan “gelecek kuşaklar” söylemi doğaya verilen zararlar birlikte sanayi üretiminin çevreye bıraktığı atık külfetinin belirsiz bir sürede çevrede kalacak olması ve bu kirliliğin yok ettiği doğal yaşama alanlarının gelecek nesile aktarılamayacak kaygısıyla ortaya çıkmıştır. “Çevrenin miras değil gelecek nesillerden emanet alınmıştır.” sloganıyla hareket edilmesi bugün de

kuşakların gelecek kuşaklara karşı sorumlu olması anlayışı yaygınlaşmıştır (Şahin, 2004).

Gelecek kuşak haklarını korumak ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için mevcut nesillerin sorumluluk alması ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bireylere ne yapmaları ya da yapacaklarını söylemek yerine duygu ve davranışlarının içselleştirilmesi daha gerçekçi ve kalıcı olacaktır. Mevcut durumun değişmesi bireylerin gerçek duygularının farkına varmasıyla başlar (Sugorakova&Sol, 2010).

Henüz dünyaya gelmemiş ve fiziki olarak var olmayan bireyler için hak talep etmek mümkün gözükmemektedir. İnsan Hakları tarafından bakılacak olursa gelecek kuşakların teorik olarak olması muhtemel olmayan bir durum olduğu için hiçbir hakka sahip değillerdir. Yasaların belirttiği konuları ele alan çevre etiğinin de belirttiği gibi bireylerin neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verebilir ve buna uygun eylemlerde bulunabilirler. Nesiller arası çevre haklarının korunması ve gerçekleşmesi hali hazırdaki neslin ahlak değerleri ile alakalıdır. Her ne kadar çevre ile ilgili kanun ve yasal düzenlemeler olsa da çevrenin gelecek kuşaklara yaşanabilir şekilde aktarılması taşıdıkları ahlaki duyguları sorgulayan bir toplumun vicdanına kalmıştır(Akyüz, 2020).

3.2 Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı

Hayatın her alanında varlığın sürdürebilmesi için en gerekli ihtiyaç çevre ve doğal kaynaklardır. Temel yaşam kaynağı olan çevre ve doğal kaynaklar (su, hav, toprak, biyolojik çeşitlilik) insanların ve diğer tüm canlıların hayatta kalması için gereklidir. İnsanlara sadece gerekli olan yaşam olanakları vermekle beraber ekonomik faaliyetler için gerekli olan girdileri de sağlamaktadır. Ekonomik değer olarak doğal kaynaklar tarım, ormancılık, balıkçılık ve madencilik gibi sektörlerde önemli yer tutar (Kalkınma Bakanlığı,2018).

Ekonomik büyüme doğal kaynakların tüketimi ile doğrudan ilişkilidir ve insanların refahı bu ilişkiye bağlıdır. Sanayileşmenin hızlı artması ve ülkelerin gelişmişlik yarışına girmesi ile ekonomik girdi olarak kullanılan doğal kaynak tüketimi hızla artmıştır. Sanayileşme, tarım ve enerji üretimi gibi endüstriyel doğal kaynaklara

olan talebi arttırır ve doğal kaynakların aşırı kullanımı gelecek nesiller için bu kaynakların kullanımını kısıtlar(Tıraş,2012).

Mevcut ekonomik sistemde(kapitalist) doğal kaynakların bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda ve bu kaynaklardan kar elde etmeleri doğal kaynakların özel mülkiyet olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Kapitalist ekonomilerde şirketlerin temel hedefi karın maksimum düzeyde olmasıdır. Bu yüzden doğal kaynak kullanımında verimlilik ve karlılık ön plandadır. Lakin bu durum çevresel etkilere ve kaynakların sürdürülebilirliğine zarar verebilir. Doğada kendini yenileme yeteneği olan yenilenebilir doğal kaynaklar; üretimde ve tüketimde aşırı kullanımdan dolayı yenileme şansı bulmadan yok olmaya mahkum bırakılmaktadır (Auroba, 1997:135).

Günümüz kaynak kullanımında görülen savurganlık düşünüldüğünde sürdürülebilirlik kavramının temel prensipleriyle doğrudan ilgilidir. Verimsiz kaynak kullanımı ve atık yönetimi ekonomik kayıplara ve maliyetlere neden olabilir. Doğal kaynakların tüketilmesi veya bozulması, gelecekte ekonomik belirsizliğe ve kayıplara yol açabilir. Kaynak israfının sosyal etkilere de sahip olduğu kaynakların verimsiz kullanımı ve adaletsiz dağılımı toplumda eşitsizlikleri derinleştirebilir, sosyal huzursuzluk ve çatışmalara sebep olabilir. Kalkınma ile gelecek olan refah manevi unsurlara da bağlı olduğu için sadece ekonomik kalkınma ile refahı sağlamak yanlış bir yöntemdir. Sürdürülebilir kalkınma paradigması ekonomik büyüme sağlanırken doğal kaynakların tüketimiyle doğrudan ilişkili olması ve bu tüketimde ekolojik sorumluluğun büyük önem arz etmesidir (Aslan, 2010).

Ekolojik sorumluluk; bireylerin, kurumların ve toplumun çevreye ve doğal kaynaklara karşı olan sorumluluklarını ifade eder. Bu kavram insanların doğal çevreye karşı duyarlı olmaları, çevreye yönelik adımlar atmaları ve sürdürülebilir bir doğal kaynak kullanımı gerektiğini vurgular.

Sonuç olarak insanların eylem ve davranışları neticesinde doğanın kendini yenilemesi elinden alınırken bu durum gelecek nesillerin de yaşam olanaklarını tehdit etmektedir. Büyüme ve kalkınma uğruna doğal kaynakların ve çevrenin çılgınca tüketilmesinde sürdürülebilir kalkınma anlayışının çevre etiği perspektifinden vurgulamak istediği doğal dengeyi bozan ve yok edilmesine sebep olan davranışların yaratacağı etkiyi dikkate almaktır(Ergün&Çobanoğlu, 2012).

Doğal kaynakların korunmasının ekonomiye doğrudan etkisi vardır. Doğal hayatta bulunan canlı ve cansız bütün varlıklar dolaylı veya doğrudan üretim sistemine dahil edildiği için bir ekonomik değere sahiptir. Doğada bulunan doğal madenler değerli taşlar ekonomide de çarkların dönebilmesi için oldukça önemlidir(Akyüz, 2020:171).

Bazı kaynaklar üretim sürecine ihtiyaç duyulmadan ve hiçbir çaba sarf etmeden mal ve hizmet olarak kullanılmaktadır. Piknik olarak kullanılan özel alanlar akarsu ve sahiller insanların hiçbir emek harcamadan üretim sürecine sadece bazı yasal koşullar ile dahil ettiği alanlardır.

Doğada bulunan bitkiler ve akrepler tıp ve ilaç üretiminde, polislerin güvenlik için kullandığı köpekler pet dükkanlarında satılan ev hayvanları bireylerin farklı ihtiyaçları için ticari bir şekilde işlem görmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç ekonomi için doğal kaynakların ne kadar önemli olduğu ve doğal kaynak kullanımının bilincine varmaktır. Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve ekonomik kalkınmanın çevresel ve sosyal etkilere duyarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi sürdürülebilir bir gelecek için önemlidir.

3.3 Çevre Sorunları ve Etik Boyutları

Çevre sorunları daha önce de bahsedildiği gibi modernleşme ile ortaya çıkan insanlığın en önemli sorunlarından biridir. Çevre sorunları çevresel unsurların insan sağlığına, ekosistemlere ve doğal yaşama olumsuz etkileri olan ve çözüm gerektiren konuları ifade eder. Bu sorunlar insan faaliyetlerini, endüstriyel süreçler, kentsel gelişim, tarım, enerji üretimi ve doğal kaynak kullanımını olmak üzere birçok unsurdan kaynaklanabilir. Çevre sorunlarına bakıldığı zaman bunun bir süreç olduğu ve bu süreçle beraber ortaya çıkan modernleşme akımının eseri olduğu söylenebilir. Daha önceki toplumlar iş birliği yapmak ve özenli davranma erdemi ile toplumsal yaşama etik bir anlam yüklerken modern toplumda ise enaniyet ve rekabetin had safhada olduğu görülmektedir. Burada bireyler sahip oldukları geleneksel kültürel ve ahlaki değerler zamanla zayıflamakta ve kaybedilmektedir(Sezer, 2020:274).

Değer yargıları insanların çevre sorunlarını anlamaları değerlendirmeleri ve çözüm bulmaları üzerine önemli bir etkiye sahiptir. Çevre sorunlarının tüm dünyada aynı sonucu vermesine rağmen toplumların bu sorunlara karşı ortak bir etik anlayış

geliştirememesi ortada düşünce kirliliği var demektir. Düşünce kirliliğinin olduğu yerde çevre kirliliği fark edilmeyecek ve çevre bilinci yerleşmeyecektir. Toplumla ilgili olay ve sorunların değer yargıları ile ele alınmazsa sorunların çözümü zorlaşacaktır. Çevre ve ekoloji sorunu aynı zamanda ahlak sorunudur. Çevre sorunlarını ortaya çıkaranında sorunları çözüme kavuşturacak olanın da insan olduğu bilindiğine göre maddi ve manevi her türlü yapıcı değerın kullanılması gerektiği aşıkardır(Yıldırım, 2012: 69).

Doğadaki dengenin bozulması ile çevre sorunlarının sonuçları içinde bulunduğumuz evreni tehdit eder hale gelmiştir. Fosil yakıt kullanımı, sanayi faaliyetleri sera gazı emisyonlarını arttırmasının iklim değişikliğine neden olduğu düşünülmektedir.

Sanayi tesisleri taşıt emisyonları, evsel ısıtma ve yanma işlemleri gibi kaynaklardan oluşan hava kirliliği solunum yolu hastalıkları, astım ve diğer sağlık sorunlarına neden olabilir(Çeçen, 2018)

Su kirliliği sanayi atıkları, tarım ilaçları, evsel atıklar, kanalizasyondan gelen kirliticiler ile kirlenmektedir. Bu durum içme suyunun kalitesinde ve hijyeninde ayrıca su ile ilgili ekosistemlerin bozulmasına ve insan sağlığına zarar vermektedir.(Akyüz, 2020).

Avlanma sayısındaki artış, kirlilik ve iklim değişikliği gibi faktörler biyo çeşitlilik kaybına neden olur. Bozulan ekosistem dengeleri ekonomik ve ekolojik kayıplara yol açabilir. Artan nüfus ile değişen tüketim alışkanlıkları atık miktarını arttırır. Doğru şekilde yönetilemeyen “atık” çevre kirliliğine ve dolaylı olarak kaynak israfına yol açar(Hüseynova, 2023).

Çevresel sorunlar genellikle ekolojik felaketler olarak kabul edilir ve bu şekilde ele alınır. Ancak bu sorunlar sadece ekolojik ve bilimsel boyutları değil aynı zamanda toplumsal ve politik boyutları da bulunmaktadır. Doğal olarak bu sorunlar toplumların refah düzeyini ekonomik sürdürülebilirliği ve politik sistemlerin işleyişini etkiler(Çelik, 2020:154).

Toplumsal boyutla çevre sorunları genellikle farklı toplum gruplarını etkiler ve bu gruplar arasında eşitsizliklere yol açabilir. Örneğin çevresel kirlilik genellikle ekonomik olarak dezavantajlı olan toplumları daha fazla etkiler ve bu grupların sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmasına neden olur. Ayrıca bu durum göç, göçmenlik ve toplumsal huzursuzluk gibi sosyal sorunlara da yol açabilir.

Günümüzde yaşanan ekolojik kriz geçmişteki ekolojik felaketlerden farklıdır. Çünkü doğa tahribatının hem küresel boyutta hem de tamamen insan eliyle müdahalesi ile oluşması söz konusudur. Artık doğal felaketlerin tek nedeni doğal olaylar değil aynı zamanda insan etkisi ve faaliyetleri de büyük bir rol almaktadır. Öncelikle küresel boyutta yaşanan ekolojik kriz çevresel sorunların sınırları aşarak tüm dünyayı etkilemesiyle karakterizedir. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, habitat tahribatı ve denizlerin kirlenmesi gibi sorunlar dünya genelinde yaygın ve derin etkilere sahiptir.

Günümüzde doğa tahribatının büyük bir kısmı insan müdahalesi ile doğrudan ilişkilidir. Ormanların yok edilmesi doğal kaynakların aşırı kullanımı, kentsel genişleme, tarım alanlarının artması ve endüstriyel atıklar gibi insan faaliyetlerinin sonucu olarak doğal ekosistemler ciddi şekilde zarar görmektedir.

Düşünen ve sorumluluk erdemine sahip olan insan ekolojik dengeyi ve dolayısıyla toplum yaşamını bozmuştur. Ancak aynı zamanda bu erdemleri kullanarak felaketlerin önüne de geçebilecek potansiyele sahiptirler. Bilinçli ve rasyonel kararlar alarak doğanın dengesini yeniden kurmak ve çevresel sorunları çözmek mümkündür(Çay, 2020:264).

3.4 Toplumsal Adalet ve Katılım

Çevre sorunlarının en belirgin sonuçlarından biri iklim değişikliğidir. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında kalkınma ile çevre arasındaki ilişki özellikle ekonomik büyümeyi hedefleyen ülkelerin iklim değişikliği riskini arttırması nedeniyle uzun vadeli ve ortaklaşa izlenecek stratejilerin önemini ortaya koymaktadır. Enerji ve üretim başta olmak üzere ekonomik yaşamın birçok alanında paradigma değişikliği gerektiren bu stratejiler Birleşmiş Milletler ekseninde yürütülen müzakerelerde tüm ülkelerin katılımıyla oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu durum sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yeni bir Kuzey-Güney bölünmesine işaret etmektedir. Tarihsel sorumluluğa sahip gelişmiş ülkeler iklim değişikliğine karşı önlem alırken gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümelerin negatif etkileneceği düşüncesi ile bu önlemlere olumlu yaklaşmamaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında yürütülen uluslararası müzakerelerde iklim değişikliği ile ilgili

mücadele etmenin zorunlu olduğu konusunda anlaşma sağlamıştır(İğci&Çobanoğlu, 2019).

Küresel çevre sorunları ile ilgili uluslararası müzakerelerde, mevcut nesillerin gelecekteki nesillere karşı gezegenin yaşamının devamlılığını sağlayan doğal kaynakların kalitesini ve çeşitliliğini koruma görevi olduğu genel kabul görmektedir. Kuşaklar arası adalet ilkesi felsefe, hukuk alanlarında ve uluslararası çevre anlaşmalarında geniş ölçüde kabul edilmiştir. Lakin bu sorumluluğun hangi etik kuram ile açıklanacağı konusundan mutabakata varılmamıştır ve kuşaklararası adalet teorisi geliştirme ile ilgili sorunlar tam anlamı ile çözüme kavuşmamıştır(Demirci, 2013).

Çevre sorunları ve iklim değişikliği ile ortaya çıkan adaletsizlikler birbiri ile oldukça bağlantılı olması sebebiyle sorunların çözümünün kapsamlı bir yaklaşım gerektirdiği ortadadır.

İklim değişikliği ile beraber çevre adaleti ve diğer sosyal adaletsizlikler belirmiş ve bu adaletsizliklerin muhatabı olan yurttaşların karar alma sürecinde aktif rol almaları gerekmektedir. Bu katılımın sağlanabilmesi için mevcut demokrasi üzerinde durulmalıdır. Serbest piyasa dengesinde çok uluslu şirketlerin gücünün artması ulus-devletlerin fonksiyonlarını kaybettiği düşünülse de uluslararası politikalarda devletlerin gücü varlığını sürdürmektedir. Adaletin her kesime sağlanması ve daha şeffaf bir sistem için ulus devletlerin gücünü arttırması gerekmektedir. Mevcut demokrasi çevre sorunlarını çözüme kavuşturmada daha güçlü işleyişle iklim krizi ile mücadele etmelidir. Uluslararası antlaşmalarda çevre adaleti ile ilgili etkili sonuçlar alınmadığı aşikardır. Bütüncül bir yaklaşımla çevre adaleti sorunları ve iklim değişikliği sonuçlarının çözülmesi olasıdır. Bu yaklaşım yurttaş etkinliğini arttıran, adaletin iş birliğini sağlayan ve çevreyi de içeren yeni bir demokrasi modelini içermelidir. Daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek için mevcut sistemlerin dönüşmesi gerektiği ve karar alma süreçlerinde bireylerin aktif katılım göstermeleri gerektiği yadsınamaz bir gerçektir(Tırış&Oğuz, 2020).

Çevre sorunlarını değerler sisteminden ele alacak olursak mevcut değerler sisteminin küresel çevre sorunları ile başa çıkamadığı görülmektedir. Demirci (2013) makalesinde iklim değişikliği ve çevresel tahribatın kimse doğrudan sorumlu olması bile, tüm dünyayı etkileyen ciddi bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda kuşaklar arası adaletin sağlanabilmesi için daha yüksek ahlaki standartların

benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir. Aynı zamanda Parfit'in (1981) görüşlerine atıfta bulunarak her şekilde uygulanabilecek yeni bir "iyilik ilkesi" nin olması gerektiğini söyleyerek bu ilkenin kişileri doğrudan etkileyen bir yapıda olamayacağını bunun yerine insanları dolaylı olarak (refah, mutluluk ve yaşam kalitesi) etkileyecek bir yapıda olduğunu belirtir. İyilik ilkesi ile oluşturulan politikalar gelecekteki belirli kişilerin çıkarlarına odaklı değil, gelecek nesillerin genel refahı, mutluluğu ve yaşam kalitesini esas alarak uygulanabilir. Bu yaklaşım iklim değişikliği politikalarının daha adil ve sürdürülebilir olmasını sağlar(Demirci, 2013)

Toplumsal adalet ve katılım, sürdürülebilir kalkınmanın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için kritik öneme sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma çabaları toplumsal grupların ve bireylerin çıkarlarını göz önünde bulundurmalı, dezavantajlı grupların korunması ve güçlendirilmesi için adil politikalar ve önlemler alınmalıdır. Ayrıca katılımcı süreçlerin teşvik edilmesi, karar alma mekanizmalarının şeffaflığı ve hesap verilebilirliği, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli rol oynar.

3.5 Yeşil Büyüme ve İnovasyon

Kapitalist serbest piyasa sistemi ekonomik verimlilik ve bireysel özgürlükler sunarken, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve refah konularında önemli eleştirilerle karşı karşıyadır. Lakin son yıllarda kapitalist sisteme olmasa da ekonomik büyüme ve kalkınma anlayışına eş değer arayışlar hızlanmıştır. Yeşil büyüme olgusu bu bakış açılarının bir sonucudur(Yalçın, 2017).

OECD Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporunda Yeşil Büyüme "Bir yandan çevresel bozulma biyo-çeşitlilik kaybı ve sürdürülemez doğal kaynak kullanımını önlerken diğer yandan da ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sürdürme yolu" olarak tanımlanmaktadır(OECD, 2010).

Yeşil büyümenin uluslararası tanımlarına bakıldığında OECD ve UNEP gibi kuruluşlar "yeşil büyüme" veya "yeşil ekonomi" kavramını çevreye olumlu yönde katkı sağlayan mal ve hizmetlerinin yatırım ve tüketimini amaçlayan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım çevresel sürdürülebilirliği desteklerken aynı zamanda ekonomik gelişme gelir artışı ve istihdam sağlayarak yoksulluğun azaltılmasını da

hedefler. Ekonomik kriz sonrası oluşabilecek isteksizliğin azaltılması çevreci yatırımların faydasının daha net ortaya koyulmasına bağlıdır.

Yeşil büyüme, dengeli bir ekonomik sosyal ve çevresel kalkınmanın idaresinde çevrenin korunması ve kaynakların dengeli kullanımını önceliklendiren ve aynı zamanda sosyal refahı sağlayan insan odaklı bir büyümedir.

Yeşil büyüme ekonomik büyümenin ve kalkınmanın çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu bir şekilde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Bu kavram ekonomik faaliyetlerin doğaya zarar vermeden veya zararı minimum düzeyde tutarak, doğal kaynakların korunmasını ve çevresel bozulmayı önleyerek büyümeyi amaçlar. Yeşil büyüme ekonomik kalkınmanın çevresel etkilerini dengelemeyi ve azaltmayı hedeflerken aynı zamanda toplum refahına ve yaşam kalitesini arttırmayı amaçlar(Yalçın, 2017).

Yeşil büyüme ve sürdürülebilir kalkınma birbirine destekleyen iki kavramdır. Her ikisi de ekonomik gelişmeyi çevresel sürdürülebilirlik ile entegre etme amacını taşır. Yenilebilir enerji yatırımları, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım ve orman yönetimi, temiz teknoloji ve altyapı projeleri yeşil büyümenin temel uygulama alanlarıdır. Sürdürülebilir kalkınma geniş politikalar ve stratejilerle ekonomiyi toplumu ve çevreye entegre eden projeler geliştirir. Bu sebeple yeşil büyüme sürdürülebilir kalkınma kavramının yerine geçmekten ziyade ekonominin doğru işlemeyle beraber sürdürülebilirliğin elde edilebileceği yaklaşımdır. Çevre dostu yatırımları öne çıkmasıyla ekonomik kalkınma hedeflenmekte ve bu şekilde sürdürülebilirliğin sağlanması istenilmektedir(Arlı, 2014).

Yeşil büyüme doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik ederek gelecek nesillerin de bu kaynaklardan yararlanabilmesini amaçlar. Bu yaklaşım nesiller arası adalet ilkesine dayanır. Yani bugünkü ekonomik faaliyetlerin gelecekteki nesillerin yaşam kalitesini tehlikeye atmada atmadan sağlanması düşüncesi yeşil büyümenin etik temelini oluşturur.

Çevresel sorumluluk yeşil büyümenin merkezinde yer alır. Çevreye verilen zararları en aza indirmek ve ekosistemlerin korunmasını sağlamak hem bireysel hem de kurumsal düzeyde bir etik yükümlülüktür. Yeşil büyüme bu sorumluluğu yerine getirerek doğaya saygılı bir ekonomik model oluşturmayı hedefler.

Çevrimici yatırımlar ve inovasyonun, istihdam yaratma ve gelir dağılımını iyileştirme potansiyeline sahiptir. Böylece yoksulluğun azaltılmasına ve toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir..

İş etiği ve inovasyonu kapsayan yeşil büyüme işletmelerin çevreye zarar vermeyen veya minimum düzeyde zarar veren teknolojiler geliştirmesi ve kullanması etik açıdan önemli bir yenilikçi yaklaşımı temsil eder.

Yeşil büyüme etik açıdan değerlendirildiğinde çevresel sürdürülebilirlik nesiller arası adalet, toplumsal eşitlik, kurumsal ve bireysel sorumluluk gibi pek çok ilkeyi barındırır. Bu yaklaşım hem doğaya hem de insanlara karşı adil ve sorumlu bir ekonomik modeli teşvik eder. Dolayısıyla yeşil büyüme etik temelleri, sürdürülebilir ve adil bir dünya için kritik öneme sahiptir.

3.6 Eğitim ve Farkındalık

Küresel boyutlara ulaşan ve her zamankinden daha karmaşık görünen günümüz modern dünya sorunlarının bugünkü sosyal politikalarla kısa vadeli ve bütüncül olmayan yaklaşımlarla özellikle doğa sistemleriyle çözmek bir tarafa anlaşılması dahi zordur. Bu yüzden bütün bu sorun çözme yöntemlerini ve bu yöntemlerin dayandığı kuram, felsefe ve inançların değişmesi gerekmektedir. Bu sebeple çevre sorunlarının kaynağına inilmeli ve yanlış düşünce ve kuramların değiştirilmesi ile çevre eğitiminin amacına ulaşılmalıdır(Hatipoğlu& Ak, 2020).

Çevre eğitimi; bireylerin çevre ile ilgili konularda bilinçlenmesini, bilgi edinmesini ve çevreye duyarlı tutum ve davranışlar geliştirmesini amaçlayan bir eğitim sürecidir. İnsanların çevresel sorunları anlamaları bu sorunlara yönelik çözümler geliştirmeleri ve sürdürülebilir bir yaşam tarzı benimsemeleri bu eğitimle mümkündür. Bireylerin yaşadıkları çevreyi korumak ve iyileştirmeleri için sorumluluk kazanmaları ve çevre farkındalığının oluşturulması oldukça önemlidir. Çevreye karşı olumlu tutum, bilinç ve değer yargılarının kazanılması etkin bir çevre eğitimini elzem hale getirmektedir(Başçı Namlı& Sever).

Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim arasındaki ilişki toplumun uzun vadeli refahı ve üzerinde yaşadığımız gezegenin sağlığı açısından son derece önemlidir.

Sürdürülebilir kalkınma ekonomik büyüme, sosyal eşitlik ve çevresel koruma arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlarken eğitim bu hedeflere ulaşmada aracı rolü oynar.

Bireylerin çevre sorunları, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve sürdürülebilir tarım gibi konularda bilinçli olması ve sürdürülebilir kalkınma için gerekli farkındalığın oluşması eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Toplumda çevre bilincinin artırılması ve çevresel konularda daha duyarlı bireyler yetiştirilmesi ayrıca bireylerin ve toplumların sürdürülebilir yaşam tarzlarını benimsemelerinin teşvik edilmesi çevre eğitimi ve çevre ile ilgili düzenlenen seminerlerle sağlanmaktadır.

Çevre eğitimi süreçlerinin insan çevre ile olan ilişkisi göz önüne alındığında öncelik olarak değerler ve etik eğitimi de alması gerekmektedir. Çevre eğitiminin insan merkezci etik anlayışın doğaya verdiği zararın yıkıcı etkileri konusunda farkındalık yaratması ve buradan yola çıkarak çevre dostu değerler sisteminin ve bütüncül etik anlayışın toplumlara yerleşmesini sağlaması gerekmektedir. Yoksa kişilerin çevre ile ilişkilerini biçimlendiren değerler sistemi anlayışlarında bu yönde dönüşüm sağlanmadan çevresel değerlerin içselleştirilmeden bireylerin eylemlerinde kalıcı değişiklikler yaratmak mümkün olmayacaktır(Özdemir, 2022).

3.7 Politika ve Küresel İş Birliği

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyümeyi, sosyal eşitliği ve çevresel korumayı dengeli bir şekilde bir araya getirerek gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. Bahsedilen amaçlara ulaşmak için ulusal ve uluslararası düzeyde politika geliştirme ve küresel iş birliği çalışmaları büyük önem taşır. Ülkelerin sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla, dünyada siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik entegrasyon ile ilgili çalışmaların yapıldığı ve bu çalışmaların hayata geçirildiği görülmektedir(Özmehmet, 2008).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için sermaye eksikliği, kurumsal altyapı ve politika uyum eksikliği, çevre hakkında bilgi eksikliği ve deneyimsizlik uygulanacak politika araçlarına duyulan güvensizlik, kaynak ve koordinasyonsuz kullanım gibi sorunların kaldırılması gerekmektedir. Dolayısıyla bir ülkede işleyen kurumlar ve uyguladığı ekonomik politikalar, büyüme ve kalkınma sürecinde önemli bir yer tutar(Alagöz, 2004)

Çevre sorunları bölgesel olmaktan çıkmış küresel çevre sorunları haline gelmiştir. Tüm bu çevre sorunlarının anlaşılır ve çözülebilir olması her şeyden önce sistemli bir eğitimle sağlanacaktır. Bireylere duyarlılık ve çevre bilinci kazandırmanın sadece çevre eğitimi ile mümkün olacağı belirtilmektedir. 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren batı dünyasında kısmi de olsa çevre duyarlılığı oluşmuş lakin istikrarı sağlanamamıştır(Özüpekçe, 2019).

Sürdürülebilir kalkınma boyutlarından, ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerin dengeli bir şekilde entegrasyonunu sağlayacak politikalar geliştirilerek daha sürdürülebilir bir dünya inşa etmek mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları toplumun her kesiminin fayda sağlamasını ve fırsatlara erişim elde etmesini sağlamalıdır. Oluşturulan politikalar gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanaklarına tehlikeye atmadan mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemelidir.

Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları sadece ulusal düzeyde değil kültürel düzeyde de etik sorumluluk taşımalıdır. Küresel iş birliği ve dayanışma dünya genelinde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektedir. Adalet, eşitlik, özgürlük gibi evrensel etik değerler sürdürülebilir kalkınma politikalarının temelinde yer almalıdır. Bu evrensel değerlerin korunması ve aktarılması politikaların etik açıdan güçlü olmasını sağlar.

4. SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal eşitlik ve çevresel korumayı da içeren bir kalkınma modelidir. Çevre etiği bağlamında değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma, hem mevcut hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayarak insan ve doğa arasındaki dengeyi koruma sorumluluğunu taşır.

Çevre etiği, doğal kaynakların adil ve sorumlu kullanımını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğini vurgular. Sürdürülebilir kalkınma politikaları, bu etik değerleri hayata geçirerek, ekonomik faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirir ve doğanın kendini yenileme kapasitesini korur. Bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınma, doğaya saygılı ve insan onuruna yakışır bir yaşam standardı sağlamayı hedefler.

Çevre etiği, insanların doğa ile ilişkilerini sorgulayan ve doğanın içsel değerini kabul eden bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma ise, ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevresel koruma arasında denge kurmayı amaçlayan bir kalkınma modelidir. Araştırma, çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınmanın birbirini tamamlayan ve destekleyen iki kavram olduğunu ortaya koymuştur. Çevre etiği ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada rehberlik eder ve doğanın korunması konusunda etik sorumlulukları vurgular.

Çevre etiği, insanların doğa ile ilişkilerini sorgulayan ve doğanın içsel değerini kabul eden bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma ise, ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevresel koruma arasında denge kurmayı amaçlayan bir kalkınma modelidir.

Araştırma, çevre etiği ve sürdürülebilir kalkınmanın birbirini tamamlayan ve destekleyen iki kavram olduğunu ortaya koymuştur. Çevre etiği ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada rehberlik eder ve doğanın korunması konusunda etik sorumlulukları vurgular.

Adalet ve eşitlik ilkeleri, sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturur. Bu politikalar, toplumun her kesiminin kalkınmadan eşit şekilde faydalanmasını ve dezavantajlı grupların desteklenmesini sağlar. Ayrıca, kuşaklararası adalet ilkesi doğrultusunda, gelecek nesillerin haklarını gözetir ve onlara yaşanabilir bir dünya bırakma sorumluluğunu taşır.

Kuşakların birbirine aktaracağı en önemli miras zarar görmemiş ve yaşanabilir bir çevredir. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin doğru bir şekilde uygulanmasının yanında bireylerin üretilen proje ve çalışmalara daha fazla katılım sağlaması gerekmektedir. Bu katılım ancak bireylerin farkındalık kazanarak çevreye karşı duyarlı olmalarının kazanılması ile sağlanacaktır. Eğitimle beraber çevre bilincinin kazanılması ve farkındalığın oluşmasında etik yaklaşımların büyük katkısı olacağı düşünülmektedir.

Küresel iş birliği ve dayanışma, sürdürülebilir kalkınmanın başarısı için kritik öneme sahiptir. Uluslararası anlaşmalar, finansman mekanizmaları ve teknoloji transferi, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarını destekler. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma politikaları, küresel ölçekte çevresel sorunlarla mücadele ederken, aynı zamanda yerel düzeyde de etkili çözümler sunar.

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma, çevre etiği ilkeleriyle uyumlu bir şekilde, insan refahını ve çevresel sürdürülebilirliği bütünleştiren bir yaklaşımdır. Ekonomik büyümeyi, sosyal adaleti ve çevresel korumayı dengeli bir şekilde gerçekleştirmek, sürdürülebilir kalkınmanın etik sorumluluğunu yerine getirir. Bu tezde vurgulanan politikalar ve stratejiler, daha adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya inşa etme yolunda önemli adımlardır. Sürdürülebilir kalkınma, sadece bir kalkınma modeli değil, aynı zamanda gelecek nesillere karşı etik bir sorumluluktur ve bu sorumluluğun bilinciyle hareket edilmesi gerekmektedir. Araştırma, sürdürülebilir kalkınma ve çevre etiği arasındaki ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Ekonomik kalkınma, çevresel koruma ve sosyal adaletin dengeli bir şekilde entegrasyonu, sürdürülebilir bir geleceğin anahtarıdır. Doğanın içsel değerinin kabulü ve gelecek nesillere karşı sorumluluk, sürdürülebilir kalkınma politikalarının merkezinde yer almalıdır. Bu bağlamda, çevre etiği ilkeleri rehberliğinde sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

5. ÖNERİLER

Çevre etiğinin toplumlarda içselleştirilmesi, bireylerin ve toplulukların çevreye olan sorumluluklarını daha derin ve kalıcı bir şekilde benimsemelerini gerektirir. Bu süreç, eğitim, bilinçlendirme, politika ve toplumsal katılım gibi birçok farklı yaklaşımı içermelidir. İşte çevre etiğinin toplumlarda içselleştirilmesini sağlamak için bazı öneriler;

- İnsanların bilgi, beceri ve yeteneklerini artırmak amacıyla beşeri sermayenin güçlenmesi için eğitime yatırım yapılmalıdır. İlköğretimden üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde çevre etiği ve sürdürülebilirlik konularını içeren müfredatlar eğitimin kalkınma faaliyetlerine katkısı göz önünde bulundurularak geliştirilmelidir.
- Televizyon, radyo, internet ve sosyal medya gibi çeşitli iletişim kanalları kullanılarak çevre etiği konusundaki farkındalık artırılmalıdır.
- Toplumun tüm kesimlerine yönelik çevre bilinci ve etiği programları düzenlenmelidir. Bu programlar, seminerler, atölye çalışmaları, belgesel gösterimleri ve interaktif etkinlikler gibi çeşitli yöntemlerle uygulanmalıdır.
- Hükümetler ve yerel yönetimler iş birliği yaparak çevre etiği konusunda gönüllülük faaliyetleri düzenlemeli ve teşvik edilmelidir. Bu programlar, çevre temizliği, ağaç dikme etkinlikleri ve geri dönüşüm projeleri rutin bir şekilde uygulanmalıdır.
- Akademik araştırmaların yapıldığı Üniversitelerde çevre etiği, çevre sorunlarının nedenleri ve çözümleri üzerine bilimsel araştırma ve yayınlar desteklenmeli ve elde edilen verilerin kamuoyuyla paylaşılması sağlanmalıdır.
- Hükümetler ve yerel yönetimler, çevre dostu politikalar ve yasalar geliştirerek çevre etiğinin benimsenmesini teşvik etmelidir. Bu politikalar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, M. A.(2020). Ekolojik Krize Yönelik Nesnel ve Bütüncül Bir Etik:Murray Bookchin'in Ekolojik Özgürlük Etiği(Tamamlayıcılık Etiği). *Doğu Batı Dergisi*, 1(95),226.
- Akalın, M. (2019). Çevre etiği -Çevreye felsefi yönelimler. İKSAD Publishing House
- Aksu, C. (2011) *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı ErişimAdresi:http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20%C3%87evre.pdf
- Akkoyunlu Ertan, K. (1998). Çevre Etiği. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1), 138.
- Akyüz, E.(2020).*Çevre Biliminin Abc'si Yeni Başlayanlar İçin Çevre Sorunları ve Politikaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Alagöz, M. (2004).Sürdürülebilir Kalkınmanın Paradigması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 1-23.
- Arlı Yılmaz, S. (2014). Yeşil İşler ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Alanındaki Potansiyeli. Uzmanlık Tezi, Yayın No:2887. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Aruoba, Ç.(1997). "Çevre Ekonomisi, Gelişme Ekonomisi" *İnsan Çevre ve Toplum* , (Ed:Ruşen KELEŞ) 2.Baskı.Ankara;İmge:135-136.
- Aslan, F. (2010). *İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi)
- Başçı Namlı, Z.,Sever R.(2018).Çevre Eğitiminde Etik Değerler. Ramazan Sever ,Elvan Yalçinkaya(Ed.),*Çevre Eğitimi* içinde(344-345).Ankara:Pagem Akademi.
- Birel F. K. (2019). Toplumsal Değişim ve Sürdürülebilirlik Nurettin ÖZGEN Editör(Der.) *Sürdürülebilir Kalkınma* içinde(66-67). Ankara: Pagem Akademi.
- Bolayır, B.,Ergülen, A.(2022).Çevresel Açından Sürdürülebilir Kalkınma-Sürdürülebilir Kalkınmaya Kattıkları Değer Bakımından Geri Dönüşümde Faaliyet Gösteren Büyükşehir Belediyelerinin Veri Zayıflama Analizi Y&a. *Çevresel Açından Sürdürülebilir Kalkınma İçinde* (ss.1).Erişim Adresi: Turcademy

- Çay, A.(2020).İklim Krizine Politik Bakış Açısı: Toplumsal Ekoloji. *Doğu Batı Dergisi* 1(95),264.
- Çeçen, M. (2018). *Sürdürülebilir Çevre Vizyonu Açısından Türkiye'nin Enerji Politikalarında Güneş Enerjisinin Geleceği* (Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
- Çelik, E. E.(2020).Ekolojik Basiret: Doğanın Sesine Kulak Vermek. *Doğu Batı Dergisi*, 1(95),154.
- Demirci, M. (2013). İklim Etiği ve Özdeşlik sorunu. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.32(2), 225-248.
- Des Jardins, J.R.(2006).Çevre Etiği, Çeviren:Ruşen KELEŞ, İmge Kitabevi,Ankara.s.79.
- Ergün, T. ve Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 97-123.
- Ertan, B. (2004). 2000'li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 93-108.
- Ezer, A. I.(2022). Çevre Etiği Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme: Sermayenin Sürdürülebilirliği mi? Doğal Varlıkların mı?. *TÜCAUM 2022 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, Ankara.
- Fırat, S. (2003). Çevre Etiği Üzerine Yeniden Düşünmek. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(03). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001650
- Güldüren Özcan, K. (2019) *Sürdürülebilir Kalkınmanın Başarısızlığı, Sürdürülebilir Kalkınmaya Eleştiriler ve Hakim Çevre Anlayışına Alternatif Yaklaşımlar* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Hatipoğlu, İH., Ak, BE. (2020). Çevre-Eğitim İlişkisi. *Çevre Tartışmaları ve Çağdaş Gelişmeler* içinde(150-175). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Huseynova, Z.(2023).*Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevre Eğitimine Yönelik Tutumlarının Tespiti* (Yüksek Lisans Tezi ,Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
- İğci, T., & Çobanoğlu, N. (2019). İklim Değişikliğinin ve İklim Değişikliğiyle İlgili Küresel Anlaşmaların Çevre Etiği Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 7(2), 130-146.
- Kampüste Ne Var?(2022).*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. Erişim Adresi: <https://www.kampustenevar.com/kategori-yasam-tarzi/surdurulebilir-kalkinma-amaclari>

- Kayaer, M. (2013). Çevre ve etik yaklaşımlar. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 63-76.
- KETSCHAU, T. J. (2017). Social Sustainable Development Or Sustainable Social Development - Two Sides Of The Same Coin? The Structure Of Social Justice As A Normative Basis For The Social Dimension Of Sustainability. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 12(3), 338-347. doi:<https://doi.org/10.2495/DNE-V12-N3-338-347>
- Konak, F., & Demir, Y. (2023). Sürdürülebilirlik ve Sosyal Finans: Sosyal Etki Tahvilleri Üzerine Bir Araştırma. *Denetim Ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 11-35.
- OECD. (2010). *Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi* (Green Growth Strategy),(<https://www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf>).
- Özdemir, O. (2022).Sürdürülebilir Okuryazarlık ve Çevre Eğitimi. Erişim Adresi: <https://a5c9067fb5de95ba1294b544b3b0d04c29bc1f2f.vetisonline.com/tr>
- Özgen, N.(2019). *Sürdürülebilirlik Kavramı ve Kullanım Alanları*. Özgen, N ve Kahyaoğlu M.(Ed.) *Sürdürülebilir Kalkınma içinde*(ss. 2-33). Erişim Adresi: <https://a5c9067fb5de95ba1294b544b3b0d04c29bc1f2f.vetisonline.com/tr>
- Özmehmet, DE (2008). Dünyada Ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876. <https://doi.org/10.19168/jyu.48930>
- Özüpekçe, S. (2019). Çevre Sorunları ve Sürdürülebilirlik Nurettin ÖZGEN(Der.) *Sürdürülebilir Kalkınma içinde*(66-67). Ankara: Pagem Akademi.
- Pallamaerts, M(1992). *International Environmental Law From Stockholm to Rio: Back to the Future?*Review FromEuropean Community &International Environmental Law,1(3),254-266.
- Sezer, Ö.(2020). Çevre Sorunları Karşısında Batı ve İslam Düşüncesi Çevre Etiği Yaklaşımları. *Çevre Tartışmaları ve Çağdaş Gelişmeler içinde*(274). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sugorakova, D.,Sol A.(2010).Gelecek Kuşaklar Sorununa Evrimci Bir Yaklaşım. *Felsefe Dünyası*.2(52),150-163.
- Sönmez, D. (2018). Üniversite öğrencileri için çevre etiğinin gerekliliği: Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(1), 18-27.

- Şahin, Ü. (2004). Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma. *Üç Ekoloji Dergisi*,(2).
- Taban, S., Kar, M. (2014) *Kalkınma Ekonomisi*. Ekin Yayınevi, Bursa. (ss 6,7).
- TDK.(2024).*Sürdürmek* 03. 2024 tarihinde Genel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK.(2024).*Çevre* 04.2024 tarihinde Genel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/>
- Tıraş, H. H. (2012). SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ÇEVRE: TEORİK BİR İNCELEME. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 57-73.
- Tırış, G., Uysal Oğuz,C.(2020).İklim Adaletine Demokrasi Perspektifi ile Bakmak: Ekolojik Demokrasi. *Doğu Batı Dergisi*, (95), 84-85.

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni (Munasinghe,2009 Akt.Kılıç,2022) 19
- Şekil 2:** Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları"Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları | Kampüste Ne Var." 23 May. 2022, <https://www.kampustenevar.com/kategori-yasam-tarzi/surdurulebilir-kalkinma-amaclari> 24

ÖZGEÇMİŞ

İlknur ÖZGAN AŞIK Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. 2013 yılında Karabük Üniversitesine Bilgisayar İşletmeni olarak atandı. Karabük Üniversitesi Etik Değerler Anabilim Dalında Yüksek Lisans yaptı.

